

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2012

Martin Komárek

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Martin Komárek

**„Současná“ krize multikulturalismu v
Nizozemsku**

Bakalářská práce

Praha 2012

Autor práce: **Martin Komárek**

Vedoucí práce: **PhDr. David Emler**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

KOMÁREK, Martin. „*Současná*“ *krize multikulturalismu v Nizozemsku*. Praha, 2012. 52 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta Sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra západoevropských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. David Emler.

Abstrakt

V nizozemských všeobecných volbách v roce 2010 zaznamenal mimořádný úspěch populistický pravicový politik, kritik islámu a především muslimských imigrantů - Geert Wilders a jeho Strana pro svobodu (*PVV*). Tento fakt posílil obavy o existenci schopnosti ideálu multikulturní společnosti.

Ačkoli bylo Nizozemsko dlouho považováno za jeden z mála evropských států, kde se oficiální obraz společnosti blížil ideální multikulturní představě, realita zdá se, byla poněkud odlišná

Tato práce se kriticky zabývá několika obecně rozšířenými a pravděpodobně mylnými představami o nizozemském multikulturalismu. První z nich, v českém prostředí možná méně známou, je představa, že nizozemská multikulturní společnost je jakýmsi rozšířením odkazu pilířové společnosti. S takovou ideou může být spojen i názor, že imigrantům bylo ze strany tehdejších vlád poskytnuto maximum možného prostoru, aby se integrovali do nizozemské společnosti.

V mé práci se v první - teoretické - části zabývám institucionalizací islámu v nizozemské společnosti, v druhé části pak chronologickým vývojem samotné muslimské imigrace, který dále člením do čtyř specifických časových období – období zanedbání, období uvědomění a etnizace islámu, období stigmatizace a vyloučení a poslední období počátku nového milénia, které je specifické určitou radikalizací veřejného diskursu a částečnou polarizací společnosti.

Hlavním cílem mé práce je kritický rozbor představy, podle níž nastala v Nizozemsku často zmiňovaná „krize multikulturalismu“ až v kontextu několika posledních let.

Abstract

In Dutch general elections in 2010 scored significant succes populist rightist politician, critic of Islam and primarily muslim immigrants – Geert Wilders and his Party for Freedom (*PVV*). This affair some way strenghtened concerns about ability of existence of multicultural society.

Although, The Netherlands was considered for a long time as one of the few European states with official frame of society, that was close to ideal multiculturalist type, real picture seems to be somewhat different.

This thesis critically deal with several widely experienced and probably mistaken notions about Dutch multiculturalism. First one, in Czech area may be not well-known, is the notion, that Dutch multicultural society is/was extension of pillarised society. With this notion is may be connected the opinion, that immigrants were endowed with maximum of possible space to integrate into Dutch society.

In first – theoretical part of my thesis I deal with the institucionalization of Islam in the Dutch society. In a second part I deal with chronological development od muslim immigration itself, which I further divide in four specific periods – phase of neglect, phase of awareness and ethnisation, phase of stigmatisation and exclusion and the last period of the beginning of the new millenium, that is specific with its radicalisation of public discourse and partial polarisation of society.

Key point of my thesis is analysis of notion, according to which the often mentioned crisis of multiculturalism in the Netherlands occured in context of last few years.

Klíčová slova

Nizozemsko. Imigrace. Multikulturalismus. Muslimové. Islám. Geert Wilders. Pim Fortuyn. Theo van Gogh. Krize multikulturalismu.

Keywords

The Netherlands. Immigration. Multiculturalism. Muslims. Islam. Geert Wilders. Pim Fortuyn. Theo van Gogh. Crisis of multiculturalism.

Rozsah práce: 84 895

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ...

Martin Komárek

Poděkování

Za užitečné rady a vedení práce bych rád na tomto místě poděkoval svému vedoucímu práce panu PhDr. Davidu Emlerovi a svému vedoucímu bakalářského semináře panu PhDr. Ondřeji Matějkovi.

Za rady, které mi na začátku pomohly zorientovat se alespoň částečně v širokém spektru prací, které se nizozemským multikulturalismem zabývají, bych rád poděkoval panu dr. Jeroenu Doomernikovi z Amsterdamské univerzity (*Universiteit van Amsterdam*).

Institut mezinárodních studií Projekt bakalářské práce
PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
Jméno: Martin Komárek
E-mail: komarek87@seznam.cz
Semestr: LS 2011
Akademický rok: 2010/2011
Název práce: "Současná" krize multikulturalismu v Nizozemsku
Předpokládaný termín dokončení: LS 2012
Vedoucí bakalářského semináře: PhDr. Ondřej Matějka
Vedoucí práce: PhDr. David Emler
Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek): Nizozemský integrační model a přístup nizozemské vlády k imigrantům mohly být zpočátku směle považovány za výkladní skříň multikulturalismu. Proto se nabízí otázka, co přesně se stalo, k jakým událostem ve společnosti došlo, že se nizozemská veřejnost začala polarizovat a radikalizovat, tedy - co konkrétně může mít za následek vzestup popularity proti-imigračních stran, jenž je v holandském prostoru tak charakteristický pro první dekádu jednadvacátého století.
Předpokládaný cíl (5 řádek): Hlavním cílem mé práce je dokázat, že ona "současná" krize multikulturalismu v Nizozemsku má poněkud hlubší kořeny, než bývá často prezentováno. Budu analyzovat vývoj nizozemské multikulturní společnosti v období od konce druhé světové války do roku 2010. Zohledním historický, sociální a ekonomický kontext tohoto vývoje. Zaměřím se primárně na přistěhovalectví a integraci muslimských imigrantů, neboť primárně právě s nimi je krize nizozemského multikulturalismu spojována.
Základní charakteristika tématu (10 řádek): S příchodem nového milénia došlo v Nizozemsku k výrazné změně. Tato změna se týkala muslimských imigrantů, nizozemské multikulturní společnosti, imigrace a integrace imigrantů. Změna, které byla reflektována určitou polarizací a radikalizací veřejného diskursu. Zmizel politicky korektní přístup vůči imigrantům. Stará tabu byla porušena. To co bylo dříve považováno za téměř rasistické, se stalo téměř všeobecnou normou. Začalo se mluvit o tom, že vypukla krize multikulturalismu. V mé práci se zaměřuji na objektivní analýzu vývoje nizozemské multikulturní společnosti, v níž chci dokázat, že ona krize rozhodně není "současná" a že není tak lehké, jak tomu bývá v často stereotypních novinářských kliše, hledat skutečné příčiny této "krize".
Předpokládaná struktura práce (10 řádek): Má práce je časově vymezena obdobím let šedesátých, kdy do Nizozemska mířili ve větších počtech první muslimští imigranti - takzvaní gastarbeiteři, a obdobím nizozemských celostátních voleb v roce 2010, v nichž zaznamenal signifikantní volební úspěch kritik muslimských imigrantů a islámu - Geert Wilders a jeho Strana pro svobodu (PVV). V první části představím teoretický úvod, v druhé části práce pak chronologicky definuji vývoj nizozemského multikulturalismu. Zaměřím se na zásadní kroky vlády, na významné události a podstatné osobnosti, na reakce imigrantů i samotné většinové veřejnosti, neboť dle mého názoru

všechny tyto faktory formovaly vývoj nizozemské multikulturní společnosti. Na závěr poukáží možné důsledky voleb 2010 pro muslimské imigranty a nizozemský multikulturalismus.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

1) Entzinger Han, „Changing the rules while the game is on: From multiculturalism to assimilation in the Netherlands; Migration, Citizenship“ *Ethos: Incorporation regimes in Germany, Western Europe and North America*; New York: Palgrave MacMillan, (2006): 121-144, http://www.ceri-sciences-po.org/cerifr/transversal/cr_141107.pdf (staženo 11. 10. 2011).

2) Carle Robert, „Demise of Dutch Multiculturalism“ *Society Abroad*, č. 43/3, (2006) 68 – 74, <http://www.springerlink.com/content/fafvck4gytfc6ngq/> (staženo 15. 9. 2011)

3) Vink Marteen P., „Dutch ‘Multiculturalism’ Beyond the Pillarisation Myth“ *Political Studies Review* č. 5 (září 2007): 337 – 350, <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/10.1111/j.1478-9299.2007.00134.x/pdf> (staženo 25. 9. 2011).

4) Rath, J., Penninx, R., Groenendijk, K. and Meyer, A., „The Politics of Recognizing Religious Diversity in Europe: Social Reactions to the Institutionalization of Islam in Netherlands, Belgium and Great Britain“ *The Netherlands Journal of Social Science*, č. 35/1 (1999), 53 – 68, <http://www.janrath.com/downloads/@NJSS%20Islam%201999.pdf> (staženo 8. 12. 2011).

5) Baukje Prins, *Beyond Innocence: The Debate on Integration in the Netherlands*, (Barrister & Principal, 2006)

6) Doornik, J., *The state of multiculturalism in the Netherlands*, (Canadian Diversity/Diversité Canadienne) Vol. 4: 1, Winter, 32-35.

7) Christian Jopke, *MULTICULTURAL CITIZENSHIP: A CRITIQUE*, *European Journal of Sociology*, 2001

8) Paul M. Sniderman and Louk Hagendoorn, *When Ways of Life Collide. Multiculturalism and Its Discontents in the Netherlands*. (Princeton University Press, 2007.)

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

ÚVOD.....	2
1. METODOLOGIE PRÁCE A ANALÝZA VYBRANÝCH ZDROJŮ.....	5
1.1 KRITIKA LITERATURY	6
2. TEORETICKÁ ČÁST.....	8
2.1 INSTITUCIONALIZACE ISLÁMU V NIZOZEMSKÉ SPOLEČNOSTI	8
2.2 DOMESTIKACE ISLÁMU	13
2.3 ODKAZ PILÍŘOVÉ SPOLEČNOSTI.....	13
2.4 VYMEZENÍ POJMŮ	14
3. HISTORICKÝ VÝVOJ.....	16
3.1 OBDOBÍ ZANEDBÁNÍ – 60. – 80. LÉTA 20.STOLETÍ.....	16
3.1.1 ILEGÁLNÍ IMIGRACE	20
3.2 OBDOBÍ UVĚDOMĚNÍ A ETNIZACE ISLÁMU – 80. – 90. LÉTA 20. STOLETÍ.....	21
3.2.1 ZMĚNA VNÍMÁNÍ IMIGRANTŮ – „MEZINÁRODNÍ STRACH Z ISLÁMU“	24
3.3 STIGMATIZACE A VYLOUČENÍ – „MY VERSUS ONI“	26
3.3.1 DŮVODY ZMĚNY.....	28
4.1 PIM FORTUYN A VOLBY 2002.....	31
4.2 VRAŽDA V AMSTERODAMU	35
4.3 AZYLOVÁ POLITIKA V NOVÉM TISÍCILETÍ	37
4.4 INTEGRAČNÍ POLITIKA PO ROCE 2002.....	38
4.5 GEERT WILDERS A PVV (PARTIJ VOOR DE VRIJHEID).....	40
4.6 NIZOZEMSKÉ VOLBY 2010 – „THE RIGHT TURN“	41
DISKUSE A ZÁVĚR	46
SUMMARY	49
POUŽITÁ LITERATURA.....	52
SEZNAM PŘÍLOH.....	57
PŘÍLOHY	58

Úvod

Některé západoevropské státy vstoupily, jak se zdá, do nového milénia zatěžkány břemenem ne zcela úspěšné integrace etnických minorit, které do většiny z těchto států začaly přicházet v kontextu *poválečného* nedostatku nekvalifikované pracovní síly – takzvaných gastarbeiterů (*gastarbeiters*).¹

Každá země si vybrala vlastní způsob, jak se vyrovnat s přítomností těchto gastarbeiterů, nicméně je třeba podotknout, že jejich přítomnost byla vnímána jako dočasná.²

Některé země zvolily cestu asimilace, či integrace těchto etnických, nebo lépe řečeno etno-náboženských menšin, jiné si vybraly cestu vytvoření multikulturní společnosti. Společnosti, která, řečeno slovy německé kancléřky Angely Merkelové, „naprosto selhala“.³

Exemplárním případem takovéto změny je právě i Nizozemsko. Donedávna byla tato země často považována za jednu z mála evropských zemí, jejíž model byl asi nejbližší ideálnímu typu multikulturní společnosti, v níž se vládní instituce staví do pozice ochránce práv menšin na uchování si vlastní kulturní identity. „Silně zakořeněný konsensus o Nizozemsku jako o jednom z tahounů multikulturalismu byl nahrazen stejně silným vnímáním Nizozemska jako marnotratného potomka multikulturalismu.“⁴

Jak napsal nizozemský sociolog Han Entzinger, v poslední době bylo v Nizozemsku možné pozorovat určitou transformaci, kdy země dříve respektující kulturní odlišnost, nastoupila cestu přímočaré asimilace.⁵

¹ viz. Vink Marteen P., „Dutch ‘Multiculturalism’ Beyond the Pillarisation Myth“ *Political Studies Review* č. 5 (září 2007): 337 – 350, <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/10.1111/j.1478-9299.2007.00134.x/pdf> (staženo 25. 9. 2011). Poválečným obdobím ve své práci označují éru po 2.světové válce.

² Například Entzinger Han, „Changing the rules while the game is on: From multiculturalism to assimilation in the Netherlands; Migration, Citizenship“ *Ethos: Incorporation regimes in Germany, Western Europe and North America*; New York: Palgrave MacMillan, (2006): 121-144, http://www.ceri-sciences-po.org/cerifr/transversal/cr_141107.pdf (staženo 11. 10. 2011).

³ Weaver Matthew, „Angela Merkel: German multiculturalism has ‘utterly failed’“, *The Guardian*, 17.října 2010 (dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/world/2010/oct/17/angela-merkel-german-multiculturalism-failed>) (staženo 20. 3. 2012).

⁴ Vink Marteen P., „Dutch ‘Multiculturalism’ Beyond the Pillarisation Myth“, 337.

⁵ Entzinger Han, „Changing the rules while the game is on“, 11.

Vzhledem k tomu, že přítomnost muslimů v nizozemské společnosti je poměrně dlouhodobého rázu, pokračující a radikalizující se veřejný diskurs zabývající se jejich integrací naznačuje, že pozice muslimských imigrantů ve společnosti není jednoduchá a někteří autoři poukazují na pre-dominantně negativní postoj, který by se dal z antropologického hlediska přirovnat svou sociální stratifikací k jihoafrickému apartheidu druhé poloviny dvacátého století.⁶

Ve veřejné sféře se pak v Nizozemsku diskuse o multikulturalismu orientuje především na otázku kompatibility západních a islámských hodnot, popřípadě na diskusi o samotném místě muslimských přistěhovalců (a jejich potomků) v nizozemské společnosti.⁷

Nizozemská akademická debata o multikulturalismu se pak soustředí především na analyzování kořenů „současné“ krize. Kriticky rozebírá mýty spočívající v obecně rozšířeném přesvědčení, že nizozemský multikulturalismus je pouze historickým rozšířením tradice pilířových struktur a že *současná* krize je především důsledkem událostí z počátku nového milénia, jimiž byly například vraždy Pima Fortuyna a Theo van Gogha na úrovni národní a teroristické útoky v New Yorku, Londýně a Madridu na úrovni mezinárodní.

Cílem mé práce je tedy dokázat, že příčiny současné radikalizace nizozemské společnosti a polarizace mezi původními obyvateli a muslimskými imigranty, nemůžeme hledat pouze v kontextu doby posledních deseti let, ale že musíme zajít v našem bádání poněkud hlouběji do minulosti.⁸

Tato práce, jak již jistě samotný úvod napověděl, se nebude zabývat celkovou poválečnou imigrací do Nizozemska, ale bude vymezena primárně na otázku integrace muslimských imigrantů. Především, že si uvědomuji některá úskalí takového

---

⁶ Shadid, Wassif A., „Public Debates over Islam and the Awareness of Muslim Identity in the Netherlands“ *European Education*, č. 38/2 (léto 2006) 10-22, <http://www.interculturelecommunicatie.com/download/islamdebates.pdf> (staženo 8. 12. 2011), 11.

⁷ Sunier Thijl, „Beyond the Domestication of Islam, A Reflection on Research on Islam in European Societies“ *VU University Amsterdam* (2009), http://dare.uvu.vu.nl/bitstream/1871/15571/1/Oratie_Sunier.pdf (staženo 2. 11. 2011).

vymezení, obzvláště jeho zobecňující a paušalizující povahu. Některá taková úskalí zmiňuji přímo v samotném textu, neboť i nizozemská vláda se v minulosti dopouštěla určitých chyb při definování imigrantů na základě jejich náboženského (muslimského) vyznání.

Neboť je současná krize multikulturalismu v Nizozemsku často spojována právě s islámem, muslimskými imigranty a *jejich* údajnou neochotou a neschopností se integrovat a adaptovat hodnotám západní, nizozemské a liberální společnosti, zaměřil jsem se primárně na analýzu poválečného vývoje muslimské imigrace do Nizozemska.

Cílem této práce je tedy analyzovat vývoj a změny integrační politiky a dopady těchto změn na integraci, samotné imigranty a nizozemskou většinovou společnost. Dále ve své práci představím i významné politické osobnosti a události, které do určité míry ovlivnily kurz tohoto vývoje. Ve své práci chci dokázat, že nelze „současnou“ krizi multikulturalismu chápat jako něco nenadálého, že rozhodně z této krize nelze vinit pouze samotné imigranty a že je třeba zajít hlouběji do minulosti a oprostit se od poněkud omezeného, černobílého vidění světa, v němž na jedné straně stojí „fanatictí džihádisté“ a na straně druhé brání se civilizovaná společnost. Stejně tak se ovšem ve své práci distancuji i od pohledu opačného, kdy je naopak často na jedné straně zobrazována utlačovatelská a netolerantní západní civilizace a na straně druhé oběti tohoto útlaku – imigranti. Ve své práci chci poskytnout objektivní analýzu vývoje imigrace a integrace muslimské menšiny (resp. muslimských menšin) v Nizozemsku, které vedla k takzvané „současné“ krizi multikulturalismu.

---

⁸ Vink Marteen P., „Dutch ‘Multiculturalism’ Beyond the Pillarisation Myth“.

1. Metodologie práce a analýza vybraných zdrojů

Tato práce je rozdělena do dvou hlavních částí. První - teoretická část, je kompilací z akademických prací, které se z obecného hlediska zabývají možnostmi, limity a podmínkami, které mohly a mohou ovlivnit průběh a úspěšnost koexistence minimálně dvou kulturně odlišných entit.

Druhá, chronologicky strukturovaná část, je jedinečnou jedno-případovou studií. V této části je fenomén vývoje nizozemské multikulturní společnosti podroben detailní analýze. Časově je toto období vymezeno šedesátými lety minulého století na začátku a výsledky a možnými důsledky posledních nizozemských všeobecných voleb v roce 2010 na konci.

Podle dvou nejvýraznějších změn integrační politiky, které nastaly na počátku osmdesátých let a v na přelomu devadesátých let, je takto časově vymezený rámec rozdělený do tří částí, v nichž se zabývám dopady implementace a změn integrační politiky na samotné imigranty, na jejich reakce a na přístup většinové veřejnosti.

V poslední, čtvrté části, zabývající se obdobím od roku 2002 do roku 2010, se věnuji analýze signifikantní změny veřejného diskursu, která „nenadále“ nastala v kontextu různých domácích a mezinárodních událostí a byla asi nejlépe reflektována nástupem osobností jakými byli například Paul Scheffer, Pim Fortuyn, Theo van Gogh a Geert Wilders.

Cílem této práce je porozumění komplexnímu fenoménu muslimské imigrace a integrace do nizozemské společnosti. Je důležité zohlednit celkový sociální, politický a historický kontext, který takovýto případ ovlivnil. Protože si uvědomuji, že muslimská imigrace, potažmo institucionalizace islámu v nizozemské společnosti může podléhat určitým národním, historickým, či sociálním specifikům, není mou ambicí poskytnout takové poznání, které by mohlo přinést nějaké obecné teorie o muslimské imigraci do jiných západoevropských zemí. Přes to nelze vyloučit, že takovéto porozumění nemůže

v budoucnu sloužit jako základ pro obecnější způsob uvažování, či dokonce teorii nebo jako „lekce“ pro budoucí rozhodování.⁹

1.1 Kritika literatury

Pro mou práci byl hned v úvodu velice inspirativní článek nizozemského sociologa Martena P. Vinka „Dutch ‘Multiculturalism’ Beyond the Pillarisation Myth“,¹⁰ který se zabývá kritikou myšlenky, že nizozemský multikulturalismus je pouhým rozšířením tradice pilířové společnosti. Navíc zde poskytuje faktograficky bohatý přehled legislativních procesů, které ovlivňovaly vytváření oné multikulturní společnosti v Nizozemsku.

Pro obohacení mé práce o statistické údaje byl nejpříhodnější přehled od nizozemské socioložky Evelyn Ersanilli dostupný na internetových stránkách „Focus migration, Country profile: Netherlands“.¹¹

Z hlediska časového rozdělení práce do tří hlavních období jsem se inspiroval textem Wasifa A. Shadida „Public Debates over Islam and the Awareness of Muslim Identity in the Netherlands“,¹² v němž v závislosti na přijetí Memoranda o minoritách v roce 1983 a další změně integrační politiky v devadesátých letech minulého století rozděluje tento fenomén do tří časově oddělených období, v nichž první nazývá obdobím „přehlížení“, druhé obdobím „uvědomění a etnizace“ a třetí obdobím „stigmatizace a vyloučení“.

V případě analýzy volebního úspěchu dvou proti imigraci brojících populistických politiků – Pima Fortuyna a Geerta Wilderse – jsem pracoval s texty, které kriticky rozebíraly zaběhlé stereotypy ve vnímání těchto dvou osobností nizozemského politického života. Koen Vossen, nizozemský autor, ve svém článku „Classifying

---

⁹ Petr Drulák et al., *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích* (Praha; Portál 2008).

¹⁰ Vink Marteen P., „Dutch ‘Multiculturalism’ Beyond the Pillarisation Myth“.

¹¹ Focus migration; Country profile: Netherlands, č. 11 (listopad 2007) Evelyn Ersanilli, http://focus-migration.hwwi.de/typo3_upload/groups/3/focus_Migration_Publikationen/Laenderprofile/CP11_Netherlands.pdf (staženo 20. 3. 2012).

¹² Shadid, Wassif A., „Public Debates over Islam and the Awareness of Muslim Identity in the Netherlands“ *European Education*, č. 38/2 (léto 2006) 10-22, <http://www.interculturelecommunicatie.com/download/islamdebates.pdf> (staženo 8. 12. 2011).

Wilders: The Ideological Development of Geert Wilders and His Party for Freedom“¹³ velice zajímavě zpracovává ideologický vývoj osobnosti Geerta Wilderse a dopady tohoto vývoje na politiku jeho Strany pro svobodu - PVV. Vossen zde také definuje, proč nelze Geerta Wilderse považovat za klasického extrémně - pravicového nacionalistu a nabízí možná lepší charakteristiku Wildersova politického postoje.

Další nizozemští autoři – Ruud Koopmans a Jasper Muis ve svém článku „The rise of right-wing populist Pim Fortuyn in the Netherlands: A discursive opportunity approach“¹⁴ analyzují důvody politického úspěchu Pima Fortuyna, přičemž zdůrazňují především tehdejší strukturu nizozemského politického spektra a pak také mimořádnou roli médií.

V teoretické části jsem se z hlediska *institucionalizace* islámu v nizozemské společnosti inspiroval článkem Hana Entzingera „Changing the Rules while the Game is On; From Multiculturalism to Assimilation in Netherlands“¹⁵ a článkem Jana Ratha a kolektivu autorů, v němž se mimo jiné zabývají i sociálními reakcemi většinové společnosti na takovou institucionalizaci: „The Politics of Recognizing of Religious Diversity in Europe; Social Reactions to the Institutionalization of Islam in the Netherlands, Belgium and Great Britain“.¹⁶

Pluralismem, mírou možné otevřenosti multikulturní společnosti a problematikou vzájemného uznání menšinové a většinové společnosti se ve své knize *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalectví; Esej o multietnické společnosti*¹⁷ zabývá Giovanni Sartori.

---

¹³ Vossen Koen, „Classifying Wilders: The Ideological Development of Geert Wilders and His Party for Freedom“ *Politics*, č. 31/3 (říjen 2011), 179 – 189, <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/10.1111/j.1467-9256.2011.01417.x/pdf>, (staženo 25. 4. 2012).

¹⁴ Koopmans Ruud, Muis Jasper, „The rise of right-wing populist Pim Fortuyn in the Netherlands: A discursive opportunity approach“ *European Journal of Political Research*, č. 48/5 (srpen 2009) 642–664, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1475-6765.2009.00846.x/pdf> (staženo 15. 4. 2012).

¹⁵ Entzinger Han, „Changing the rules while the game is on“ .

¹⁶ Rath, J., Penninx, R., Groenendijk, K. and Meyer, A., „The Politics of Recognizing Religious Diversity in Europe: Social Reactions to the Institutionalization of Islam in Netherlands, Belgium and Great Britain“ *The Netherlands Journal of Social Science*, č. 35/1 (1999), 53 – 68, <http://www.janrath.com/downloads/@NJSS%20Islam%201999.pdf> (staženo 8. 12. 2011).

¹⁷ Giovanni Sartori, *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalectví: Esej o multietnické společnosti* (DOKOŘÁN, Praha 2011).

Obraz společnosti v období vzrůstající imigrace, především pak obraz společnosti v období vraždy režiséra, publicisty a otevřeného kritika islámu Theo van Gogha, poměrně autenticky vykresluje nizozemský žurnalista a spisovatel Ian Buruma ve své knize *Vražda v Amsterdamu; Smrt Theo van Gogha a meze smířlivosti*.¹⁸

2. Teoretická část

2.1 Institucionalizace Islámu v nizozemské společnosti

Termín institucionalizovat znamená „ustanovit (něco; povětšinou nějakou praxi nebo činnost) v nějaké kultuře nebo organizaci jako konvenci nebo normu.“¹⁹

Institucionalizace islámu v nizozemské společnosti tedy nabývá v mé práci podoby děje, kdy se islám jako soubor určitých praktik a norem „ustanovuje“ (respektive ustanovuje své normy) uvnitř nizozemské společnosti.

Nizozemský sociolog Han Entzinger vyjmenovává tři podmínky, při jejichž splnění nemusí institucionalizovaný multikulturalismus nutně selhat. První podmínkou je podobnost jednotlivých kulturních entit, respektive podobnost jejich kulturních vzorců. Druhou podmínkou je míra angažovanosti státního aparátu, která, pokud je spíše limitovaná, tak nevyžaduje takovou kodifikaci jednotlivých kultur uvnitř rozsáhlého rámce politické sféry. A za třetí, pokud je společnost spíše inkluzivní, než exkluzivní - tedy, pokud je založena na principu rovných práv a nediskriminace.²⁰

Problémem bylo, že „všechny tyto formy ale nebyly během raných let inkorporace imigrantů splněny. A až se později stala určitá potřeba sdílených hodnot, určitá forma jazykové asimilace a efektivní antidiskriminační politiky více obecně uznávanou, tak toto uznání možná přišlo příliš pozdě - ovšem ne proto, že by se imigranti stali neintegrovatelnými, ale spíše proto, že je tak původní obyvatelé začali vidět.“²¹

---

¹⁸ Ian Buruma, *Vražda v Amsterdamu: smrt Theo van Gogha a meze smířlivosti* (Academia 2010).

¹⁹ Oxford Dictionaires, <http://oxforddictionaries.com/definition/institutionalize> (staženo 15.5.2012)

²⁰ Entzinger, „Changing the rules while the game is on“, 17.

²¹ Ibid, 17.

Položme si otázku, co vlastně vedlo nově příchozí ke snaze o uznání ze strany většinové společnosti. Proč nezakládali nové instituce v pohodlí vlastní komunity? Co je motivovalo?

Nizozemský sociolog Jan Rath poznamenává, že existuje několik odpovědí. Jednou z variant bylo dozajista lpění na rovnostářských principech. Na druhou stranu byly důvody i čistě materialistické – takové uznání v Nizozemsku znamenalo právo na financování z veřejných fondů. Další variantou mohla být i iniciativa etablovaných skupin, které od nově příchozích vyžadovaly, aby své instituce vedli specifickým způsobem – konkrétně řečeno v souladu s tím, co bylo v hostitelské zemi považováno za přijatelné a žádoucí. Zjednodušeně řečeno, bylo by prakticky nemožné ustanovovat si své instituce, dosáhnout uznání, veřejného financování a přitom fungovat mimo zaběhlé struktury – pokud například chtěla muslimská menšina postavit v Nizozemsku mešitu, musela respektovat stavební předpisy a zákony dané země.²²

S výše zmíněným uznáním, především pak s financováním menšin v nizozemské společnosti, úzce souvisí problematika definice jednotlivé menšiny.²³ V tomto smyslu si mnozí politici kladli otázku, zda s muslimy zacházet jako s náboženskými minoritami, či jako s minoritami etnickými. Důvod byl vskutku prostý – zpočátku fenoménu pracovní imigrace měly náboženské skupiny zákonné právo na zakládání vlastních škol, které byly následně oprávněny vyžadovat vládní finanční subvence. Etnické minority oproti tomu byly vnímány jako ne-náboženské a jimi zakládané školy neměly právo na takovou míru státní podpory. Skutečnost, že téměř všichni žáci islámských škol spadali pod etnické minority, zde byla irelevantní, neboť takovéto školy byly vždy určeny pro všechny příslušníky dané náboženské skupiny bez ohledu na jejich národnost, či původ.²⁴ Z opačného úhlu pohledu ovšem jako náboženské skupiny neměly právo na určité výhody politiky minorit, které by jim byly poskytnuty, byly-li by uznávány jako menšiny etnické.²⁵

---

²² Rath, „The Politics of Recognizing Religious Diversity in Europe“, 54.

²³ Ibid, 64.

²⁴ Ibid, 64.

²⁵ Ibid, 64.

Uznání jako takové ovšem přináší další otázku - a sice, do jaké míry lze v rámci jedné společnosti uznávat neurčitý počet odlišných kultur. Jacob Levy upozorňuje na to, že je logicky nemožné uznávat všechny kultury jako rovnocenné, neboť různé hodnoty jednotlivých kultur nemohou být všechny navzájem potvrzeny. Přinejlepším můžeme ostatní kultury tolerovat.²⁶ Tuto tezi rozšiřuje Giovanni Sartori, který dodává, že společnost může být otevřená cizím vlivům jen do té míry, která nevede k její vlastní destrukci. Hranice přijatelného se může posouvat a ačkoli nikdy nebude pevně stanovena, vždy bude nějaká existovat.²⁷

Již jsem nastínil, co mohlo vést muslimské imigranty ke snaze o uznání ze strany většinové společnosti. Nyní představím důvody, které mohly k této snaze motivovat etablované skupiny.

Prvním důvodem mohla být snaha vlády o to, aby byli muslimští imigranti organizováni tak, aby s nimi bylo možné vyjednávat jako s ucelenou komunitou. Podobnou pragmatičnost lze sledovat kupříkladu i v přípravě výukových kurzů pro *imámy*²⁸. Nizozemská vláda se tímto krokem pravděpodobně vyhnula hrozbě aktivizace zahraničních islamistických organizací v nizozemském prostoru.²⁹

Han Entzinger dále hovoří o relativně hluboce zakořeněném pocitu závazku vůči imigrantům: „V kontrastu s dalšími evropskými zeměmi, jako například se Švýcarskem nebo Německem, většina nizozemských občanů považovala za nepřijatelné nutit tyto lidi k návratu – lidi, kterým nizozemská ekonomika tolik dluží. Přestože se důsledkem tohoto přístupu stávala imigrace neustále rostoucí přítěží pro sociální systém, bylo společensky nepřijatelné, téměř až rasistické, veřejně tuto skutečnost zmiňovat.“³⁰

---

²⁶Joppke Christian, „The Retreat of multiculturalism in the liberal state:theory and policy“ *The British Journal of Sociology* č. 55/2 (2004), 238 – 257, <http://www.humanities.manchester.ac.uk/socialchange/research/social-change/summer-workshops/documents/theretreatofmulticulturalism.pdf> (staženo 16. 11. 2011), 242.

²⁷ Sartori, *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalectví*, 15.

²⁸ Imám je muslimský duchovní představitel.

²⁹ Rath, „The Politics of Recognizing Religious Diversity in Europe, 61.

³⁰ Entzinger, „Changing the rules while the game is on“, 5.

Takovéto tlumení nálad ovšem pomalu vytvářelo základ nespokojenosti většinové společnosti, z níž se stala *mlčící většina*, které ač byla více a více vyčerpána a unavena multikulturalismem, odmítala jakoukoli veřejnou kritiku imigrantů.³¹

Kromě motivačních faktorů vedoucích obě strany ke snaze o uznání je důležité vnímat i směr, jakým se takové uznání vyvíjí. Kritika ideje multikulturního státu poukazuje na skutečnost, že ačkoli se obvykle od státu, popřípadě od majoritní společnosti vyžaduje, aby uznala skupinu menšinovou, tak zpravidla nepopíratelně nižší pozornost je věnována reciprokému uznání většinové společnosti ze strany minorit.³²

Výsledek celého institucionalizačního procesu do jisté míry závisí na společenském kontextu – jednoduše řečeno, některé instituce nově příchozích mohou být snadněji aplikovatelné ve většinové společnosti, a to často možná i proto, že etablované náboženské skupiny s nimi sdílejí instituce podobné. Jiné mohou být naopak velmi těžko uznatelné, protože volají po nových pravidlech a rozhodnutích - to by mohl být problém muslimských imigrantů.³³ Dle vyjádření mnoha odborníků můžeme vycházet z přesvědčení, že určitá část nizozemské společnosti *a priori* vnímala islám jako něco neslučitelného se svým tradičním hodnotovým systémem. Na islám pak bylo nahlíženo jako na určitý pevně stanovený normativní systém vedoucí každodenní život muslimů.³⁴ Tento postoj byl mnohokrát kritizován jako příliš zaujatý formálními aspekty náboženství, jako deterministický a statický.³⁵ Vhodnějším přístupem by bylo spíše zkoumání interakcí mezi muslimskými imigranty a společností, jež je obklopovala a obklopuje. Praktikující muslimové totiž neutvářeli vývoj islámských komunit v izolaci, neboť tento proces byl více, či méně ovlivňován okolní společností. Islám, který se formoval v Nizozemsku, nebyl pouhou kopií islámu, který si s sebou přinesli imigranti ze zemí svého původu. Mnohem více se stal produktem interakce mezi muslimskými

³¹ „Mlčící většina“ je pojem, který v roce 2000 použil ve svém článku *Het Multicultureel Drama* historik Paul Scheffer. Viz. Carle Robert, „Demise of Dutch Multiculturalism“ *Society Abroad*, č. 43/3, (2006) 68 – 74, <http://www.springerlink.com/content/fafvck4gytfc6ngq/> (staženo 15. 9.2011), 71.

³² Joppke Christian, „The Retreat of multiculturalism in the liberal state“, 242.

³³ Rath J., Meyer A., Sunier T., „The Establishment of Islamic Institutions in a De-Pillarizing Society“ *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, č. 88/4 (září 1997), 389 – 395, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9663.1997.tb01633.x/pdf> (staženo 21. 4. 2012), 390.

³⁴ Entzinger, „Changing the rules while the game is on“, 16.

³⁵ *Ibid*, 16.

imigranty a nizozemskou většinovou společností - jako výsledek konzultací a konfliktů.³⁶

Vzhledem k odlišnosti kultury původního obyvatelstva a nově příchozích je možné, že „nizozemský multikulturalistický model selhal ve snaze o dosažení inkorporace imigrantů, neboť původní obyvatelstvo mělo s nově příchozími pramálo společného, a ti se zase na druhou stranu nedostatečně identifikovali s jejich novou zemí.“³⁷

Další podstatný důvod zmiňuje nizozemský společenský vědec Seger M. Breugelmans, když podotýká, že v samotném procesu institucionalizace hrají významnou roli zákony a vládní regulace, neboť činnost vlády je úzce svázána s existující legislativou, která je z podstaty povinna respektovat iniciativy a požadavky nových skupin do té míry, která odpovídá zákonnému rámci. Takový proces se rozvíjí, nestačí jen jednoduše poskytnout základní technický popis politického rozhodování. Pro pochopení je třeba brát v potaz převládající ideologické přesvědčení o pozici muslimů ve většinové společnosti a vztah mezi tímto přesvědčením a procesem politického rozhodování.³⁸ Na druhou stranu je třeba kriticky se oprostit od zavádějící představy o determinujícím rázu legislativního rámce. Zákony nepředurčují samotný kurz politického nebo ideologického procesu institucionalizace. Spíše naopak, legislativa není nikdy jednoznačná a nechává prostor pro různé interpretace. Navíc, pokud se jedinci nebo skupiny se zákony nebo jejich aplikací neidentifikují, mohou se politicky mobilizovat, aby dosáhli kýžených změn, nebo aby navedli aplikaci takového zákona určitým směrem.³⁹

Nizozemský výzkumník Jan Rath podotýká, že přestože jednou z viditelných konsekvencí institucionalizace islámu v nizozemské společnosti jsou i sociální reakce s ní spojené, tak se zdá, že jen velmi málo vědců se zaměřilo ve svých výzkumech na to, jak společnost reaguje a jaké bariéry tyto reakce vytvářejí.⁴⁰

---

³⁶ Meyer, „The Establishment of Islamic Institutions in a De-Pillarizing Society“, 390.

³⁷ Entzinger, „Changing the rules while the game is on“, 16.

³⁸ Seger M. Breugelmans, Fons J.R. Van De Vijver, Saskia G.S. Schalk, „Stability of Majority Attitudes toward Multiculturalism in the Netherlands between 1999 and 2007“ *Applied Psychology*, č. 58/4 (říjen 2009) 653–671, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1464-0597.2008.00368.x/pdf> (staženo 18. 4. 2012).

³⁹ Rath, „The Politics of Recognizing Religious Diversity in Europe, 56.

⁴⁰ *Ibid*, 57.

Reakce většinové společnosti, respektive postoje jejích obyvatel vůči imigraci a institucionalizaci islámu, je důležité zkoumat především kvůli jejich dopadům na úspěšnost integračních strategií, neboť integrační strategie mohou být plně realizovány jen pokud společnost podporuje multikulturní ideje.⁴¹

2.2 Domestikace Islámu

Nizozemský sociolog Thijl Sunier definuje proces *domestikace islámu* jako „proces vytváření politických programů, které vycházejí z komplexu vztahů mezi integrací a politickými prioritami bezpečnosti a národní identity“.⁴² Takovýto proces pak není primárně o integraci Islámu, ač by se tak nejspíše na první pohled mohlo zdát, ale mnohem více o charakteru národních států a výzvách, jimž čelí.⁴³ Tento přístup se zabývá otázkou, jak by měly národní státy pracovat s přítomností Islámu ve všech jeho předpokládaných aspektech. Vzhledem k tomu, že zacházení s náboženskými odlišnostmi podléhá určitým národním specifikům, stejně tak i samotná domestikace Islámu nabývá určitých národních rysů. Bohužel, negativním dopadem této skutečnosti (tedy tohoto rázu domestikační politiky) je její vliv na samotný výzkum, detailněji řečeno – výzkumné agentury jsou ovlivněny prioritami jednotlivých vládních domestikačních politik. Dokonce jsou zde vážné indikátory toho, že výzkum Islámu v Evropě se stále více omezuje na otázky bezpečnosti, deviantního chování a střetu kultur.⁴⁴

2.3 Odkaz pilířové společnosti

Nizozemská společnost byla po celou první polovinu dvacátého století, až do šedesátých let, vertikálně rozdělena do takzvaných *pilířových struktur (verzuiling)*, kde navzdory silné sociální segregaci mezi protestanty, katolíky a v menším rozsahu i socialisty,

---

⁴¹ Breugelmans „Stability of Majority Attitudes“, 655.

⁴² Sunier Thijl, „Beyond the Domestication of Islam, A Reflection on Research on Islam in European Societies“ *VU University Amsterdam* (2009), http://dare.uvu.vu.nl/bitstream/1871/15571/1/Oratie_Sunier.pdf (staženo 2. 11. 2011), 4.

⁴³ Ibid, 4.

⁴⁴ Ibid, 4.

všechny segmenty společnosti koexistovaly skrze mírovou strategii skupinově založené autonomie kombinované s jednáním a kompromisy na nejvyšší úrovni elit.⁴⁵

Tento společenský model byl založen na paternalistickém hledání konsensu na vrcholných úrovních, díky čemuž vznikla ve společenské sféře platforma pro vzájemné porozumění. Jedním dechem je tuto idealistickou představu potřeba zvrátit, neboť pro poválečné imigranty tak úplně nefungovala. Institucionální separace, která byla nově přichozím prezentována jako znak respektu pro kulturní odlišnost, byla ve skutečnosti ovinuta silným podtónem nezájmu. V praxi toto *de facto* sloužilo jako způsob vyloučení imigrantů z většinové společnosti.⁴⁶

Přehlízivý přístup vládních elit ve spojení s kulturní, náboženskou a etnickou odlišností nově přichozích imigrantů a etablované nizozemské společnosti, doplněný o očekávanou dočasnost gastarbeiterů vyústily v jistou segregaci imigrantů pod zástěrkou tradice pilířově organizované společnosti. Imigranti byli pobízeni k zachování si své vlastní, původní kulturní identity právě proto, aby se následně mohli lépe re-integrovat v zemích svého původu.⁴⁷

Jak napsal nizozemský sociolog Marteen P.Vink: „Když v roce 1970 vládní zpráva prohlásila, že by gastarbeiteři měli dostat šanci ochránit své vlastní identity, nemělo to nic společného s multikulturní myšlenkou o respektu vůči ostatním kulturám, nebo s tradicí skupinové emancipace. Spíše to byla pragmatická strategie související s přípravou gastarbeiterů k návratu do jejich domovských zemí.“⁴⁸

2.4 Vymezení pojmů

Pojmem *multikulturní* je v dnešní době často zvykem označovat téměř vše, kde se setkává více etnických, kulturních, náboženských, rasových, či národnostních vlivů. Tradičním případem jsou různé multikulturní festivaly, happeningy apod. V mé práci je výraz *multikulturalismus* definován jako ideální typ multikulturní společnosti, v níž se

⁴⁵ Arend Lijphart, *Democracy in Plural Societies: Comparative Exploration* (Yale University Press, 1977), 5.

⁴⁶ Entzinger, „Changing the rules while the game is on“, 16.

⁴⁷ Ibid, 3.

⁴⁸ Vink, „Dutch Multiculturalism“, 345.

vládní instituce staví do pozice ochránců práv menšin na udržení si vlastní kulturní identity.⁴⁹

K definování označení samotných imigrantů jsem použil přehled nizozemského statistického úřadu (CBS – *Centraal Bureau voor de Statistiek*), který definuje *první generaci* imigrantů jako osoby narozené v zahraničí mající alespoň jednoho z rodičů také narozeného v zahraničí. Osoby spadající do *druhé generace* imigrantů jsou ty, které se narodily v Nizozemsku a které mají minimálně jednoho z rodičů spadajícího do první generace přistěhovalců. Dále se odlišuje mezi takzvaným *západním* a *nezápadním* původem. U osob narozených v Nizozemsku rozhoduje původ matky. Pokud je i matka narozená v Nizozemsku, rozhoduje původ otce. Kategorie *nezápadní* zahrnuje osoby, jejichž původ je turecký, africký, asijský a latino-americký. Do *západní* kategorie jsou zařazeny, na základě jejich socio-ekonomického postavení v nizozemské společnosti i osoby s původem indonéským a japonským, a dále i osoby s původem evropským (mimo původu nizozemského a tureckého), severoamerickým a oceánským. Termín *allochtoon* odkazuje na cizinecký původ imigrantů a jejich potomků a je opakem pojmu *autochtoon*, který charakterizuje příslušnost jedince k původnímu obyvatelstvu.⁵⁰

S ohledem na takovouto typizaci jsem sám sobě položil otázku, zda i toto nemůže být do jisté míry diskriminující. Osobně ale považuji otázku dopadu takového rozdělení na psychiku imigrantů spíše jako téma na speciální práci, proto se jí již nebudu dále zabývat a ponechám ji ve své práci nezodpovězenou. Ačkoli, jak bude později ukázáno, obzvláště používání termínu *allochtoon* bývá často terčem různé kritiky.

---

⁴⁹ Ibid, 345.

⁵⁰ Alders Maarten. „Classification of the population with a foreign background in the Netherlands“ (příspěvek pro konferenci „The Measure and Mismeasure of Populations. The statistical use of ethnic and racial categories in multicultural societies“ Centre d’Etudes et de Recherches Internationales (CERI) a Institut National d’Etudes Démographiques (INED), 17.-18. prosince 2001, Paříž) <http://www.cbs.nl/nr/rdonlyres/d314ba81-b4a9-492f-8c9b-b50e7d3a3e5d/0/classificationforeign.pdf> (staženo 15. 4. 2012), 1-11.

3. Historický vývoj

Pro chronologicko-tématické rozdělení byla mou inspirací typizace nizozemského sociologa Wasifa A.Shadida, který svou analýzu muslimské imigrace a institucionalizace islámu dělí do tří období– 1.fáze *zanedbání*, již časově situuje do let šedesátých a sedmdesátých; 2.fáze *uvědomění a etnizace* Islámu v letech osmdesátých a v první polovině devadesátých let a nakonec 3.fáze *stigmatizace a vyloučení* pro období konce minulého tisíciletí a počátku nového milénia.⁵¹

Dále je nutné vyzdvihnout klíčové události, které s tímto schématem korespondují. První z nich, související s *uvědoměním* Islámu, byla revize ústavy z roku 1983 a s ní spojené Memorandum o minoritách (*Minderehennota*). V devadesátých letech pak dochází k další změně vládního přístupu vůči imigrantům. Občanská integrace nahrazuje v roce 1994 dosavadní politiku etnických minorit.

Poslední část chronologického rozčlenění své práce, tentokrát již mimo typizaci Wasifa A.Shadida, jsem zasadil do období, jehož začátek dle mého názoru osciluje mezi lety 2002, kdy v celostátních volbách zaznamenává *post mortem* mimořádný úspěch Pim Fortuyn a jeho strana LPF, a 2004, kdy je v ulicích Amsterdamu za bílého dne chladnokrevně zavražděn otevřený kritik islámu, režisér a intelektuál Theo van Gogh. Vrchol tohoto období spatřuji v roce 2010, kdy se pravicová a proti-imigrační Strana pro svobodu (*PVV*) Geerta Wilderse stává třetí nejsilnější stranou dolní komory nizozemského parlamentu (*Tweede Kamer*) a její vliv na menšinovou vládu se začíná reflektovat v dalším zpřísnění imigrační politiky.⁵²

3.1 Období zanedbání – 60. – 80. léta 20. století

V padesátých letech minulého století zamířili do Nizozemska v první imigrační vlně Molučané a evropští obyvatelé dříve nizozemské kolonie – Indonésie. Moluckých uprchlíků bylo zhruba 12,5 tisíce, oproti tomu navrátilců z Indonésie mezi 200 – 300

⁵¹ Shadid, „Public Debates over Islam“, 12.

⁵² Press in Amsterdam, „The Dutch elections - Right turn“, *The Economist online*, 10. června 2010 (dostupné z http://www.economist.com/blogs/newsbook/2010/06/dutch_elections) (staženo 15. 4. 2012).

tisíci. Především v sedmdesátých a osmdesátých letech následoval velký příliv imigrantů ze Surinamu a Nizozemských Antil.⁵³

Indonésie vyhlásila nezávislost v roce 1945, na což Nizozemsko reagovalo vojenským zásahem. Na jeho straně stáli právě i molučtí bojovníci. Jak napsal americký žurnalista nizozemského původu Ian Buruma: „Válečné tažení bylo krvavé – a zoufale zbytečné.“⁵⁴ Nizozemsko nakonec na nátlak světových mocností uznalo nezávislost Indonésie a v roce 1949 se ze země stáhlo. Společně s nizozemskými vojáky odjeli ze země i Molučané, jimž vláda přislíbila urychlený návrat a splnění velkého snu moluckých bojovníků – nezávislost jejich domoviny – nezávislost Republiky Jižních Moluk.⁵⁵

Nizozemsko si ovšem opětovný konflikt s Indonésií nemohlo v blízké době dovolit, proto byli molučtí uprchlíci dočasně internováni do míst bývalých nacistických táborů, jakým byl například Westerbok. V roce 1975 již bylo de facto jasné, že nezávislost je pouze iluzí. „Nová generace Molučanů už vyrůstala s pocitem, že na návrat není naděje a že budoucnost pro ně nemá lepší nabídku než život v táborech. To nebyl nejpovedenější start do nového věku multikulturalismu.“⁵⁶

S takovým zklamáním byly úzce spojeny události, které se týkaly toho, co nazývá nizozemský historik Han van der Horst „Moluckým problémem“. Takto označil období násilných akcí, kterými se především v sedmdesátých letech minulého století snažili příslušníci molucké menšiny tlačit na nizozemskou vládu, aby se více zabývala problematikou přislíbené nezávislosti Republiky Jižních Moluk. Na konci roku 1978 se po dalších akcích ukázalo, že takovéto násilné chování je kontraproduktivní, navíc v osmdesátých a devadesátých letech dospěla třetí generace moluckých uprchlíků, která se již dokázala více integrovat do nizozemské společnosti, a boj za starý ideál nezávislé republiky pak nabral podoby veřejných demonstrací projevů solidarity s utiskovanými krajanmi.⁵⁷

⁵³ Garssen Joop, Coleman David, „The Netherlands paradigm or exception in Western Europe’s demography?“ Demographic Research, č. 7/12 (září 2002), www.demographic-research.org, (staženo 15. 4. 2012), 454.

⁵⁴ Buruma, *Vražda v Amsterdamu*, 18.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Han Van der Horst, *Dějiny Nizozemska* (LN 2005), 520 - 521.

Pro mnou sledované téma byla ovšem zásadní imigrace zahraničních dělníků - gastarbeiterů, která započala v po konci druhé světové války a která měla za následek příliv nejdříve španělských a italských dělníků a později, což je z perspektivy mé práce podstatnější, převážně tureckých a marockých dělníků – první vlny muslimských imigrantů.⁵⁸

Gastarbeiteři byli vnímáni jako *dočasní*, důsledkem čehož nebyly podniknuty žádné kroky k jejich integraci. Naopak byli podporováni v tom, aby si udržovali svou kulturní identitu, což jim následně mělo pomoci k lepší reintegraci v zemích jejich původu.⁵⁹

Víceméně obecným akademickým přesvědčením je, že právě tato předpokládaná dočasnost byla chybným krokem.⁶⁰ Ač se může zdát nábor levné pracovní síly, třebaže z kulturně a politicky zcela odlišné oblasti, z krátkodobého hlediska ekonomicky výhodný, dnes můžeme říci, že zcela dramaticky a trvale pozměnil kulturní mapu nizozemské společnosti.⁶¹

Cílem nizozemské vlády bylo, aby si tito imigranti naspořili dostatečné množství peněz a byli tím o to více motivováni k návratu do své země. Tak to nejspíše plánovali i samotní gastarbeiteři. Ovšem později poznali, že kromě platů jsou v Nizozemsku vyšší i životní náklady a o nějakém spoření nemohla být ani řeč.⁶²

V důsledku ropného šoku, kdy bylo Nizozemsko postiženo embargem uvaleným na něj arabskými vývozci ropy za jeho podporu Izraele v Jomkipurské válce, došlo v zemi k hospodářskému útlumu a tudíž se i snížila nabídka volných pracovních míst. „Najednou nebylo pro dělníky z Turecka či Maroka dostatek volných pracovních míst, tím méně pak pro stovky tisíc nových přistěhovalců z karibské oblasti, kteří do země proudili především z obav z nestability nově nezávislého Surinamu.“⁶³

---

⁵⁸ Ibid, 496.

⁵⁹ Entzinger, „Changing the rules while the game is on“, 3.

⁶⁰ Například: Vink, „Dutch Multiculturalism“, Entzinger, „Changing the rules while the game is on“.

⁶¹ Shadid, „Public Debates over Islam“, 10.

⁶² Van der Horst, *Dějiny Nizozemska*, 522.

⁶³ Buruma, *Vražda v Amsterdamu*, 24.

Ačkoli byl v roce 1974 nábor levné zahraniční pracovní síly zastaven, imigrace „nepracujících“ (*non-workers*) pokračovala. A to především díky stále ještě velice benevolentním imigračním zákonům a díky vstřícným krokům v oblasti politiky rodinné reunifikace.⁶⁴

V této době se objevil pozoruhodný jev, jímž byl nárůst nezaměstnanosti mezi imigranty, jejich závislosti na sociálním státu a jejich participace v prostředí drobné kriminality, a tak vznikl bludný kruh sociální diskriminace na straně jedné a jednotlivých násilných činů na straně druhé.⁶⁵

Stejně tak začalo docházet ke střetům mezi původní nizozemskou populací a imigranty. V roce 1976 došlo v jedné z rotterdamských čtvrtí ke střetu mezi nizozemskými starousedlíky a tureckými přistěhovalci. „Podobné události pouze ilustrovaly jednu drastickou změnu – z etnicky homogenní společnosti se Nizozemsko stávalo multikulturní společností.“⁶⁶

Vyšší nezaměstnanost mezi imigranty než mezi původními obyvateli mohla poukazovat na určitou diskriminaci na trhu práce. „Ovšem u mnohého hospodského stolu se vyprávěl jiný příběh. Cizinci jsou příliš líní, než aby pracovali. Plodí jedno dítě za druhým, jen aby dostali vyšší přídatky na děti. Jsou to příživníci a kromě toho jedna ruka se světem zločinu.“⁶⁷ Zatím takovéto projevy představovaly spíše jakési „dunění v dálce“, nicméně přesto se v sedmdesátých letech minulého století objevil na nizozemské politické scéně extrémně pravicový populistický politik Joop Glimmerveen, vůdce Nizozemské lidové unie (*Nederlandse Volkspartij*), který se rozhodl brojit proti imigraci a při své kandidatuře do Haagské městské rady agitovat za to, že „Haag musí zůstat bílý a bezpečný“ (*Den Haag moet blank en veilig blijven*). Počet hlasů, které získal, byl však zanedbatelný.⁶⁸

Vládní přístup ovšem nikterak radikální nebyl. Den Uylowa vládnoucí sociálně-demokratická PvdA sama sebe definovala jako progresivní a vůči imigrantům se

---

⁶⁴ Vink, „Dutch Multiculturalism“, 347.

⁶⁵ Buruma, *Vražda v Amsterdamu*, 24. Rodinná reunifikace je proces sjednocování rodin, kdy za gastarbeitery přijížděli do Nizozemska (nejen do Nizozemska) ostatní rodinní příslušníci.

⁶⁶ Van der Horst, *Dějiny Nizozemska*, 522.

⁶⁷ Ibid.

snažila přistupovat benevolentně. Jedním z nejviditelnějších počínů bylo zavedení výuky v mateřském jazyce pro děti imigrantů na základních školách v roce 1974.⁶⁹ V tomto na první pohled otevřeném a pozitivním přístupu ovšem vidí mnoho akademiků zásadní problém, neboť z dlouhodobého hlediska se ukázala neznalost nizozemského jazyka jako jeden z hlavních faktorů sociálního vyloučení muslimských imigrantů.⁷⁰

Proč tedy hovoříme v souvislosti s tímto obdobím o fázi *opomíjení*? Zásadním problémem byl fakt, že z počátku celého fenoménu pracovní imigrace se v Nizozemsku většina politických debat zabývala především mírou úspěchu náborových programů. Vláda si v tu chvíli nejspíše neuvědomila potenciál, který v sobě vlna imigrantů skrývala a který mohl přinést dosud nepoznané kulturní a sociální problémy. A to jak pro původní obyvatelstvo, tak pro samotné imigranty.⁷¹

A navíc, po většinu poválečné éry neexistovala v Nizozemsku žádná explicitní vládní politika, která by se plně zabývala právním statutem a sociální integrací nově příchozích.⁷²

Často kritizovány jsou i v zásadě povýšenecké a až přehlíživé postoje vůči nově příchozím gastarebeiterům, stejně jako problematika týkající se jednoznačného práva nově příchozích na vyjádření své identity skrze víceméně předstíranou symetrii kultur. Nově příchozí jednoduše neměly k dispozici dostatek potřebného vlivu, aby si nárokovaly takovou formu kulturní autonomie, jaké se těšily staré denominační skupiny.⁷³

3.1.1 *Ilegální imigrace*

Koncem sedmdesátých let, jako výsledek vzrůstající spontánní imigrace a rodinné reunifikace, značně stoupl imigrační přebytek. V návaznosti na tento fakt se vláda snažila utužením integračních zákonů omezit tento vysoce neregulovaný proces. Nicméně už bylo příliš pozdě. Mimoto tato zavedení nebyla příliš efektivní a navíc

---

⁶⁸ Ibid, 523.

⁶⁹ Entzinger, „Changing the rules while the game is on“, 3.

⁷⁰ Například Vink, „Dutch ‘Multiculturalism’“.

⁷¹ Shadid, „Public Debates over Islam“, 12.

⁷² Vink, „Dutch ‘Multiculturalism’“, 340.

⁷³ Ibid, 345.

vedla k dlouhodobému nárůstu ilegální imigrace – dalšího problému, který bylo třeba řešit.⁷⁴

Například v roce 1992 při havárii letadla, které narazilo do budov v menšinami obývané čtvrti v Amsterdamu - Bijlmermeeru, nebylo možné odhadnout přesný počet obětí, neboť ve zničených budovách se podle zjištění nacházelo mnoho ilegálních imigrantů.⁷⁵

V roce 2006 se pak počet ilegálních imigrantů odhadoval na zhruba 160 000, z nichž přibližně 90 000 mělo ne-evropský původ. Kolem 10% ilegálních imigrantů bylo z Maroka. Další skupiny, shodně oscilující kolem 5%, pocházeli především z Turecka, z bývalých sovětských a jugoslávských republik a z Číny. Ilegální imigranti se do země dostali skrze ilegální přepravní stezky, nebo neopustili zemi, když jim vypršela víza, či byly odmítnuty jejich žádosti o azyl. Usazovali se jak ve velkých městech (Amsterdam, Rotterdam, Haag, Utrecht), tak i v rurálních oblastech na středo-západě a jihovýchodě země.⁷⁶

3.2 Období uvědomění a etnizace Islámu – 80. – 1. pol. 90. let 20. století

Klíčový moment, v němž můžeme spatřovat okamžik *uvědomění* si trvalého charakteru přítomnosti gasarbeiterů, je zpráva Vědecké rady pro vládní politiky (*WRR*) z roku 1979, která podrobila vládní přístup založený na očekávané dočasnosti pracovních imigrantů značné kritice, když ve svých závěrech odsoudila tento přístup jako jeden z hlavních činitelů vedoucích k sociálnímu znevýhodnění a kulturní izolaci imigrantů. Stejně tak i akademická obec upozorňovala vládu na to, že nemůže nadále odmítat skutečnost, že se Nizozemsko stalo imigrační zemí.⁷⁷

V osmdesátých letech tedy došlo k jisté změně vládního přístupu vůči imigrantům. Přístup, který téměř po dvacet let ignoroval přítomnost muslimských imigrantů, očekával jejich odchod, dopřával jim domnělého pocitu rovnoprávnosti a vlastního institucionálního prostředí, se v kontextu uvědomění si trvalé přítomnosti imigrantů

⁷⁴ Shadid, „Public Debates over Islam“, 13.

⁷⁵ Van der Horst, *Dějiny Nizozemska*, 522.

⁷⁶ Focus migration; Country profile: Netherlands, 1-11.

⁷⁷ Vink, „Dutch ‘Multiculturalism’“, 340.

začal zaobírat jejich hlubší integrací do společnosti.⁷⁸ Zlomovým momentem ve vládním přístupu k minoritám se stává v roce 1983 vydané Memorandum o minoritách (*Minderhennota*), v němž nizozemská vláda uznala, že země v mnoha ohledech změnila po druhé světové válce svou tvář, a proto musela být vytvořena taková menšinová politika, která by zajistila rovnost příležitostí pro všechny obyvatele a která by v žádném případě nebyla diskriminující.⁷⁹

Došlo k zajímavé změně, kdy do té doby etnicky homogenní země uznala etnicitu jako jeden ze základů nového přístupu v politickém rozhodování.⁸⁰

V souvislosti s novým přístupem je ovšem podstatné zmínit jeho nedostatek související s definicí jednotlivých minorit, neboť v několika případech definování menšin byla opomenuta relevance etnických rozdílů v samotných zemích původu. Tento přístup totiž definoval menšiny na základě země, z jaké příslušníci dané minority pocházeli, bohužel ale opomíjel zcela zásadní faktor diferenciací kulturní, náboženské, nebo i etnické, která se ve zdrojových zemích mohla vyskytovat.^{81 82}

Význam, který hrála v institucionalizačním procesu islámu v nizozemském prostředí revize ústavy provedená v roce 1983, nemusí být zcela patrný. Se změnou ústavy v roce 1983 byla zrušena finanční podpora všech náboženských skupin, která byla dříve zavedena uvnitř systému pilířů. Protože musela vláda diskutovat, jak dále přistupovat k náboženským skupinám, vyjednávala s protestanty, katolíky, hinduisty a muslimy. Právě participace muslimů na tomto vyjednávacím procesu může být považována jako podstatný milník ve vývoji jejich integrace v nizozemské společnosti.⁸³ Jednoduše řečeno - ve společnosti se zakořenila myšlenka, že islámské organizace jsou pro vládu skutečným debatním partnerem.⁸⁴

⁷⁸ Shadid, „Public Debates over Islam“, 13.

⁷⁹ El Karouni Ilyess, „Ethnic Minorities and Integration Process in France and the Netherlands: An Institutional Perspective“ *American Journal of Economics and Sociology*, č. 71/1 (leden 2012) 151–183, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1536-7150.2011.00814.x/pdf> (staženo 27. 4. 2012), 174.

⁸⁰ Entzinger, „Changing the rules while the game is on“, 4.

⁸¹ Zdrojovými zeměmi se rozumí země, z nichž imigranti do Nizozemska proudili.

⁸² Entzinger, „Changing the rules while the game is on“, 4.

⁸³ Meyer, „The Establishment of Islamic Institutions in a De-Pillarizing Society“, 392.

⁸⁴ Rath, „The Politics of Recognizing Religious Diversity in Europe“, 62.

Nově nastavený kurs, který byl nazván jako „politika etnických minorit“, obsahoval mnoho obecných opatření, která se týkala speciálně právního statutu imigrantů, nejmóvrazněji s ohledem na politickou participaci imigrantů a jejich občanský status. Zavedení volebních práv v roce 1986 ve volbách do místních zastupitelstev pro nenárodní imigranty po pěti letech trvalého pobytu bylo přímým důsledkem politiky minorit a umístilo Nizozemsko do pozice jedné z imigraci nejotevřenějších zemí v Evropě.⁸⁵ Ve stejném roce byl nahrazen starý občanský zákoník z roku 1892. Díky němu byl zjednodušen přístup druhé generace imigrantů k získání občanství Nizozemského království.⁸⁶

V osmdesátých a devadesátých letech byla vláda přesvědčena, že je důležité poskytnout imigrantům rovná práva a udělování občanství se zdálo být dobrým způsobem, jak toho dosáhnout. Navíc se věřilo, že naturalizace posílí integraci, proto byly během tohoto období často pořádány kampaně na podporu naturalizací.⁸⁷

Počet naturalizací skutečně znatelně stoupl, možná i proto, že požadavky byly relativně mírné. Žadatel musel mít čistý trestní rejstřík a prokázat znalost nizozemského jazyka. Vrchol v počtu naturalizací nastává mezi lety 1992 – 1997, kdy byla do legislativy implementována možnost dvojího občanství. Ačkoli byl v roce 1997 potvrzen návrat k politice jednoho občanství a došlo k určitému poklesu naturalizací z 10,9% v roce 1996 na 8,2% v roce 1998, stále existovaly výjimky, díky nimž bylo možné se vzdání jednoho z občanství vyhnout. Počet osob s dvojím občanstvím tak stále rostl, z 600 000 v roce 1998 na více než 1 milion v roce 2006.^{88 89}

Ovšem i imigranti, kteří nezískali občanství, se těšili výhodám, které nabízela většina ostatních států pouze svým občanům. Od roku 1985 bylo „ne-občanům“ umožněno pracovat ve státní správě a veřejných službách s výjimkou policejních a bezpečnostních složek a armády.⁹⁰

---

⁸⁵ El Karouni, „Ethnic Minorities and Integration Process in France and the Netherlands“, 175.

⁸⁶ Focus migration; Country profile: Netherlands, 1 – 11. Třetí generace imigrantů, která je definována jako druhá generace narozená v Nizozemsku, získává nizozemské občanství automaticky.

⁸⁷ Focus migration; Country profile: Netherlands, 1 – 11.

⁸⁸ Vink, „Dutch Multiculturalism“, 340.

⁸⁹ Focus migration; Country profile: Netherlands, 1 – 11.

⁹⁰ Ibid, 1 - 11.

V roce 1985 byla ustanovena vládou podporovaná nizozemská muslimská vysílací služba a o tři roky později vstoupil v platnost zákon o veřejném financování islámských a hinduistických škol.⁹¹

S ohledem na zmíněné legislativní změny, lze přes určité nedostatky v nizozemské politice minorit let osmdesátých vidět signifikantní rysy multikulturalismu, neboť v mnoha oblastech poskytovala veřejně financované institucionální uspořádání, které vytvářelo paralelní síť k institucionálním uspořádáním většinové společnosti.⁹²

Otázkou bylo, zda taková společnost fungovala. Závěrečná zpráva Vědecké rady pro vládní politiku (*WRR*) z roku 1989 odpověděla, že ne, neboť konstatovala, že politika etnických minorit nebyla nikdy úplně schopna zabránit vzrůstu nezaměstnanosti imigrantů, která mnohokrát eskalovala až do alarmujících čísel.⁹³

3.2.1 Změna vnímání imigrantů – „mezinárodní strach z islámu“

Wasif A. Shadid vyjadřuje názor, že až v atmosféře let osmdesátých začala být etnická označení jako *Marokánci* nebo *Turci* spojována s muslimským vyznáním. Důvod této relativně pozdní asociace etnicity a náboženství vidí v kontextu tehdejších událostí, které přispěly k šířícímu se mezinárodnímu strachu z islámu.⁹⁴ Jako ty nejpodstatnější v tomto období vnímá Íránskou revoluci v roce 1979 a Rushdieho aféru z roku 1989.⁹⁵

Mimoto, tyto události s sebou nesly rychlý vzrůst v oblasti rodinné reunifikace a také v potřebách imigrantů ochránit svou kulturní identitu, a proto pro vytvoření socializace svých dětí, výstavbu komunit a předání etnických a náboženských hodnot, muslimové po celém Nizozemsku začali budovat mešity a různé komunitní organizace. V kontextu

⁹¹ Vink, „Dutch Multiculturalism“, 342.

⁹² Entzinger, „Changing the rules while the game is on“, 13.

⁹³ Ibid, 13.

⁹⁴ Shadid, „Public Debates over Islam“.

⁹⁵ Íránská revoluce – svržení vlády Rézy Páhlavího v roce 1979. K moci nastupují ortodoxní islámští fundamentalisté vedení ajatolláhem Chomejním. Íránská revoluce – svržení vlády Rézy Páhlavího v roce 1979. K moci nastupují ortodoxní islámští fundamentalisté vedení ajatolláhem Chomejním. Ajatolláh Chomejní vyřkl v roce 1989 *fatwu* (ortel smrti) nad Šalmajem Rushdiem za to, že se měl ve své novele *Satanské verše* údajně dopustit svatokrádeže. Důsledky takového dění našly živnou půdu i v západní Evropě. Především proto, že takováto *fatwa* ostře kontrastovala se západními hodnotami – obzvláště s principy svobody slova a separace náboženství a státu.

všech těchto znatelných proměn, začínali být muslimští imigranti v nizozemské společnosti více „vidět“.⁹⁶

Signifikantním pro toto období je, že tyto události přeměnily islám na věc primárního politického zájmu. Tento nárůst viditelnosti islámu, způsobený i vzrůstem islámského politického aktivismu na Středním východě, kolidoval s obecným přesvědčením, že náboženství v Evropě bylo úspěšně ustoupeno z veřejné sféry, a tak se náboženská odlišnost stala klíčem k porozumění předvídaného muslimského odmítavého postoje k sekularizované hostitelské společnosti a k vysvětlení jejich marginální pozice ve společnosti založené na křesťanských hodnotách.⁹⁷

Rozšíření anti-islámských pocitů vedlo v muslimských kruzích k větší snaze o kooperaci. Navíc došlo k názorové proměně, kdy se mladá generace v kontrastu ke svým rodičům, kteří se koncentrovali především na uznávání náboženských požadavků, začala mnohem více orientovat na většinovou společnost a participovat v jejich zaběhlých strukturách, skrze které se snažila o zlepšení sociální situace muslimských imigrantů.⁹⁸

Dalším podstatným rozdílem mezi první a druhou generací muslimských imigrantů byl fakt, že zatímco se první generace úzkostlivě držela svého životního stylu, příslušníci druhé generace se ocitli mezi mlýnskými kameny dvou odlišných kultur - kultury svých rodičů a prarodičů a kultury hostitelské země. To mohlo vést k negativnímu pocitu vykořeněnosti, který byl s velkou pravděpodobností podpořen i tím, že na školách povětšinou vyučovali učitelé, kteří nebyli nijak proškoleni ve výchově žáků se zcela odlišným kulturním zázemím, a možná i proto tito studenti často dosahovali průměrných, až podprůměrných výsledků a v návaznosti na to se poté na trhu práce setkávali se skrývanou, ale i zcela nepokrytou diskriminací.⁹⁹

Koncem devadesátých let minulého století se jedna z nejvyšších nezaměstnaností v Evropě vyskytovala právě mezi muslimskými imigranty v Nizozemsku – až 18% mezi

⁹⁶ Shadid, „Public Debates over Islam“, 15.

⁹⁷ Sunier Thijl, „Beyond the Domestication of Islam“, 5.

⁹⁸ Tradičními požadavky první generace byla například povolení pro výstavby mešit. Meyer, „The Establishment of Islamic Institutions in a De-Pillarizing Society“, 392.

⁹⁹ Van der Horst, *Dějiny Nizozemska*, 542.

Turky a 15% mezi Maročany. Tato čísla byla navíc v ostrém kontrastu s 2% nezaměstnaností nizozemské autochtonní populace. Přesto nelze jednoznačně vyvozovat, že by tato čísla byla pouze důsledkem diskriminace na pracovním trhu.¹⁰⁰

3.3 Stigmatizace a vyloučení – „My versus oni“

V roce 1991, parlamentní vůdce liberální strany VVD – Fritz Bolkestein, politik inspirovaný francouzským modelem *laïcité*, otevřeně započal debatu o kompatibilitě islámu a západních hodnot.¹⁰¹ Přestože šlo o první veřejný výraz nespokojenosti a debata po chvíli utichla, dá se říci, že určité stopy neklidu vyvolané silným kulturním relativismem politiky etnických minorit ve společnosti přetrvaly.¹⁰²

Charakteristickým rysem kritiky muslimských imigrantů v tomto období bylo kladení důrazu na nekompatibilitu islámu s hodnotami západní civilizace. Tato nekompatibilita byla reflektována akcentováním hrozeb, které měl islám údajně představovat pro západní demokracii a její principy.¹⁰³ V této době bylo navíc často využíváno určitými politiky a názorovými leadery sporadických excesů spáchaných radikálními muslimy k tomu, aby bylo takové tvrzení o nekompatibilitě obhájeno.¹⁰⁴

Imigranti odmítali z obav ze ztráty své vlastní identity upustit od své kultury, zvyků a způsobu života. Důkazem většího uzavírání se do sebe mohla být i poměrně nízká míra uzavírání sňatků s původními obyvateli Nizozemska.¹⁰⁵ Zhruba 20% všech sňatků mezi imigranty zastávaly v devadesátých letech páry, kde se muž i žena narodili mimo nizozemské území. Mezi Turky a Maročany byl poměr ještě vyšší – devět z deseti osob narozených v Turecku nebo Maroku mělo partnera narozeného ve stejné zemi. V roce 1992 bylo smíšených oddaných párů zhruba 5%.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Garssen Joop, Coleman David, „The Netherlands paradigm or exception in Western Europe’s demography?“ Demographic Research, č. 7/12 (září 2002), www.demographic-research.org, (staženo 15. 4. 2012), 457.

¹⁰¹ Meyer, „The Establishment of Islamic Institutions in a De-Pillarizing Society“, 176.

¹⁰² Laïcité je francouzský model sekulární společnosti, kdy jsou církev a stát striktně odděleny. Například Entzinger, „Changing the rules while the game is on“.

¹⁰³ Shadid, „Public Debates over Islam“, 17.

¹⁰⁴ Ibid, 17.

¹⁰⁵ Meyer, „The Establishment of Islamic Institutions in a De-Pillarizing Society“, 176.

¹⁰⁶ Harmsen C.N., „Cross-cultural marriages“ (příspěvek pro the Monthly Bulletin of Population Statistics, prosinec 1999, Voorburg/Heerlen, Statistics Netherlands), <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/163A2B50-3EAB-49F1-B3AB-686892B5108F/0/crossculturalmarriages.pdf> (staženo 15. 4. 2012), 1.

V roce 1994 vládní dokument *Counterennota integratiebeleid etnische minderheden* nahradil stávající *Minderhedennotu* z roku 1983. „Dle nového přístupu byla odmítnuta pilířová filosofie a potřeba integrace nahradila předcházející důraz na multikulturalismus – tedy pojem, který byl do té doby považován téměř jako rasistický, byl nyní definován jako proces vedoucí k plné participaci jednotlivců a skupin ve společnosti, pro niž je vzájemný respekt chápán jako nezpochybnitelná podmínka.“¹⁰⁷

V roce 1994 Zákon o rovném zacházení ustanovuje Komisy pro rovné zacházení (*ETC*), která měla za úkol přezkoumávat případy přímé nebo nepřímé diskriminace, především pak v zaměstnání a ve školách. Roku 1997 byl za účelem kontribuce rozvoje harmonické multikulturní politiky přijat nový Zákon o konzultaci minoritní politiky (*Wet Overleg Minderhedenbelei*) a uvnitř rámce Národní menšinové konzultace (*Landelijk Overleg Minderheden*) se vláda minimálně třikrát do roka setkávala s osmi menšinovými skupinami, aby s nimi prodiskutovala otázky integrační politiky. Mezi těmito oficiálními menšinovými skupinami přizvanými k vyjednávání byli zástupci minorit čínské, turecké, jihoevropské, karibské, surinamské, marocké, molucké a uprchlické.¹⁰⁸

S ohledem na tuto legislativní činnost je zřejmé, že Nizozemsko se v devadesátých letech nezřeklo skutečnosti, že je multikulturní společností, spíše jen zvolilo odlišnou cestu k dosažení určité harmonické koexistence více kultur, tentokrát ovšem s větším důrazem na jednotlivce a soběstačnost imigrantů.

Nově zavedená integrační politika měla přistupovat k imigrantům jako k jednotlivcům, nikoli skupinám a snažit se klást důraz na jejich inkluzi do většinové společnosti spíše, než aby je třeba i nezáměrně separovala v podobě skupin uvnitř vlastních paralelních institucí. Dále se od samotných imigrantů začalo očekávat mnohem více iniciativy v jejich vlastním integračním procesu.¹⁰⁹

---

¹⁰⁷ Carle, „Demise of Dutch Multiculturalism“, 71.

¹⁰⁸ Vink, „Dutch Multiculturalism“, 342.

¹⁰⁹ Breugelmans, „Stability of Majority Attitudes“, 653.

Naprosto charakteristické je pro tento nový přístup prohlášení bývalého ministra pro městskou a imigrační politiku Rogera van Boxtela, člena demokratické strany D66, který prohlásil: „Od členů etnických minorit může být vyžadováno, aby udělali vše, co je v jejich silách, aby dosáhli nezávislého statutu v naší zemi tak rychle, jak jen to bude možné. Toto od nich vyžaduje vzít na sebe zodpovědnost za zvládnutí veškerých možností a prostředků, jež naše země nabízí svým nově příchozím obyvatelům. Zvládnutí jazyka je klíčovým aspektem tohoto všeho.“¹¹⁰

Jak napsal nizozemský sociolog Han Entzinger: „Vskutku signifikantně, politika minorit byla přetvořena na politiku integrační.“¹¹¹

3.3.1 Důvody změny

K ukončení politiky etnických minorit a zavedení občanské integrace nejspíše motivovalo v devadesátých letech liberálně – levicovou vládu několikero faktorů. Zprvé mohlo jít o významný nárůst zdrojových zemí, zadruhé pak o vnitřní diverzifikaci imigrantských skupin, což ztlačilo zproblematizovalo vedení přístupu založeného na jednání s omezeným počtem přesně vymezených etnických minorit.¹¹² Dále mohl být zásadním motivačním článkem i fakt, že celý přístup emancipace těchto minorit v podobě skupin uvnitř jejich vlastního institucionálního rámce měl neoddiskutovatelný dopad na utužení jejich segregace a separace. Tím nejpálčivějším problémem se ovšem zdála být neschopnost politiky napravit nejzásadnější selhání týkající se imigrantů a jejich potomků – nezaměstnanost a ekonomické opomíjení.¹¹³ Jak napsal v roce 2000 nizozemský historik Paul Scheffer: „Pod stínem oficiální multikulturní politiky byl připuštěn vznik ekonomické spodní třídy, která se skládala z lidí, kteří se necítili být vtaženi do nizozemské společnosti a kteří se nechtěli, nebo se nedokázali integrovat.“¹¹⁴

V roce 1998 byl přijat Zákon o občanské integraci nově příchozích (*Wet Inburgering*), jehož podstata spočívala v bezplatných integračních kurzech a každý nově příchozí

¹¹⁰ Carle, „Demise of Dutch Multiculturalism“, 72.

¹¹¹ Entzinger, „Changing the rules while the game is on“, 5.

¹¹² Joppke, „The Retreat of multiculturalism in the liberal state“, 248.

¹¹³ Ibid, 248.

¹¹⁴ Například Joppke, „The Retreat of multiculturalism in the liberal state“ nebo Carle, „Demise of Dutch Multiculturalism“

imigrant byl nucen tyto kurzy podstoupit. Opozice proti tomuto nařízení se bránila tím, že imigranti jsou nyní nuceni dělat něco, co jim bylo prakticky po celou dobu jejich přítomnosti v Nizozemsku odepíráno.¹¹⁵ Další otázkou byl také problém kompatibility nucené integrace s hluboce zakořeněnými liberálními a demokratickými principy.¹¹⁶

Přes určité rozpory lze konstatovat, že vládní ambice pozvednout pozice imigrantů v zaměstnání, bydlení, nebo dalších podstatných sférách společnosti se ukázala být splněna s větším úspěchem, než samotné integrační kurzy, neboť během druhé poloviny devadesátých let registrovaná nezaměstnanost imigrantů znatelně klesla, ačkoli pořád zůstávala vysoko nad národním průměrem.¹¹⁷

Na druhou stranu, abychom nepodléhali euforii, je třeba si uvědomit, že ono zlepšení bylo připisováno spíše rostoucí nizozemské ekonomice, než samotným vládním opatřením.¹¹⁸

Navíc, ačkoli rostlo zastoupení imigrantů ve vyšších sférách společnosti, tak cíle jazykových integračních kurzů se nedařilo naplnit, což bylo často vysvětlováno jejich relativně nízkou úrovní. Neúspěch těchto kurzů pak mohl být vnímán jako důkaz nedostatečné integrace, ale i nedostatečných příležitostí.¹¹⁹

Měli-li bychom shrnout období devadesátých let a podobu takzvané multikulturní společnosti oné doby, je třeba podotknout, že bylo poměrně rozšířeným trendem zajímat se o to, jak integrovat muslimy do většinové společnosti. Problémem bylo, že skutečnost, že většina muslimů v Evropě měla (a má) imigrantský původ, z nich udělala klíčové body vysoce citlivé debaty o modernitě a náboženství, o sekularismu, o integraci, o identitě a sounáležitosti – a to ve všech evropských zemích s významnou muslimskou menšinou.¹²⁰ Debaty o předpokládané nekompatibilitě mezi světovými

---

¹¹⁵ Entzinger, „Changing the rules while the game is on“, 5.

¹¹⁶ Joppke, „The Retreat of multiculturalism in the liberal state“, 248.

¹¹⁷ Entzinger, „Changing the rules while the game is on“, 5.

¹¹⁸ Ibid, 5.

¹¹⁹ Ibid, 6.

¹²⁰ Například Shadid, „Public Debates over Islam“ nebo Sunier Thijl, „Beyond the Domestication of Islam“.

názory, o střetu civilizací a v neposlední řadě o budoucím charakteru evropských národních států v době globalizace.¹²¹

4. Nové milénium – nový veřejný diskurs

Nizozemsko vstoupilo do nového tisíciletí s nevyřešeným přílivem legálních a ilegálních imigrantů, ekonomických migrantů, či utečenců z různých koutů světa. Co bylo ovšem nové, byla výrazná změna veřejného diskursu. Najednou se začalo veřejně říkat něco, co bylo dříve tabuizováno, co povětšinou veřejně prohlašovali pouze jedinci jako Frits Bolkestein, Hans Janmaat a další.

Asi nejzásadnějším exponentem změny veřejného diskursu, respektive prvním, jehož hlas již nevyumizel, se stal v roce 2000 historik a prominentní člen sociálně – demokratické PvdA Paul Scheffer. Ten ve svém článku Multikulturní tragédie (*Het multiculturele drama*) prohlásil, že nizozemský multikulturalismus selhal. Kritizoval vládu, jejíž kosmopolitní ideologie a kulturní relativismus znemožnily požadovat od nově příchozích, aby se adaptovali. Respekt ke kulturním rozdílům převážil ochranu principů liberální demokracie. Dle Scheffera by byla jedinou možnou odpovědí civilizační ofenzíva, která by obsahovala více nátlakové politiky a důraznější apel na imigranty, kteří by se měli více adaptovat principům liberální demokracie a zlepšit svou znalost nizozemské kultury, jazyka a historie.¹²²

Symbolem zlomu ve veřejném diskursu, který souvisel se Schefferovým projevem, se stal jeho ohlas ve společnosti – jeho názory, které by o deset let dříve mohly být zavrženy jako konzervativní, nebo dokonce rasistické, nyní získaly poměrně širokou podporu.¹²³

Obháječi Schefferových myšlenek zdůrazňovali, že jeho úspěch dodal lidem odvahu k vyjadřování klasických vlasteneckých sentimentů, jako je například obrana nizozemského jazyka a kultury, společný původ, či potřeba společného porozumění

¹²¹ Sunier Thijl, „Beyond the Domestication of Islam“, 6.

¹²² Entzinger, „Changing the rules while the game is on“, 7.

¹²³ Entzinger, „Changing the rules while the game is on“, 7.

historii.¹²⁴ Jeho kritici naopak upozorňovali na Schefferův sklon vázat se na známé stereotypy, které z imigrantů dělají sympatizanty s islámským fundamentalismem a osoby odmítající liberálně-demokratické principy.¹²⁵ Faktem zůstává, že Schefferovo vystoupení, symbolicky s počátkem nového milénia, ukončilo politicky korektní přístup vůči imigrantům.¹²⁶

4.1 Pim Fortuyn a volby 2002

V období začínajících předvolebních kampaní k všeobecným volbám v roce 2002 ohlásil kandidaturu své strany LPF (*Lijst Pim Fortuyn*) výrazný kritik imigrace, islámu a muslimských přistěhovalců - Wilhelmus Simon Petrus Fortuijn, známý spíše jako Pim Fortuyn. Universitní profesor, sociolog, fejetonista pravicového magazínu *Elsevier* a otevřeně vystupující homosexuální a extravagantní kritik islámu, jež pojmenoval „zpátečnickou kulturou, která utlačuje ženy, perzekuuje homosexuály a nikdy neprošla civilizační čistírnou – osvícenstvím“.¹²⁷

5. května 2002, jen týden před celostátními volbami, byl ve městě Hilverssum Pim Fortuyn zastřelen na parkovišti před budovou rádia, v níž právě dokončil jeden ze svých nesčetných předvolebních rozhovorů. Jeho vrahem byl Volkert van der Graaf, ekologický aktivista a bojovník za práva zvířat. U soudu van der Graaf řekl, že se snažil zabránit Fortuynovi, aby využíval muslimů jako „obětních beránků“ a aby „nezneužíval slabých článků společnosti k zisku politických bodů.“¹²⁸ Van der Graaf mimo jiné před soudem obhajoval svůj čin těmito slovy: „Rozhodl jsem se pro tento čin, neboť on (Pim Fortuyn) byl stále rostoucím nebezpečím, které mohlo mít dopad na mnoho lidí ve společnosti. Vnímal jsem jej jako hrozbu. Doufal jsem, že to dokáži vyřešit sám.“¹²⁹

¹²⁴ Carle, „Demise of Dutch Multiculturalism“, 72.

¹²⁵ Ibid, 72.

¹²⁶ Meyer, „The Establishment of Islamic Institutions in a De-Pillarizing Society“, 377

¹²⁷ Evans – Pitchard, Ambrose, „Black immigrant is new face of Pim Fortuyn List“, *The Telegraph*, 9. 5. 2002 (dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/netherlands/1393683/Black-immigrant-is-new-face-of-Pim-Fortuyn-List.html>) (staženo 2. 5. 2012)

¹²⁸ Evans – Pitchard A., Clements J., „Fortuyn killed ‘to protect Muslims‘, *The Telegraph*, 28. 3. 2003, (dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/netherlands/1425944/Fortuyn-killed-to-protect-Muslims.html>) (staženo 2.5.2012)

¹²⁹ Evans – Pitchard A., Clements J., „Fortuyn killed ‘to protect Muslims‘, *The Telegraph*, 28. 3. 2003, (dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/netherlands/1425944/Fortuyn-killed-to-protect-Muslims.html>) (staženo 2. 5. 2012)

Roger Vleugels - právník environmentalistické skupiny *Ecology Offensive*, v níž působil i Van der Graaf, vyjádřil překvapení nad tímto činem, když řekl, že: „On (Van der Graaf) se nikdy nezajímal o politiku a nikdy o Fortuynovi nemluvil.“¹³⁰

Odezva na tuto událost byla obrovská a odrazila se i na výsledcích voleb. Fortuynův *post mortem* úspěch byl neoddiskutovatelný.¹³¹ LPF, přestože v pozici nově založené strany, získala 17,6% hlasů, díky čemuž se stala druhou nejsilnější stranou, když obsadila celkem 26 křesel ve stopadesátičlenné poslanecké sněmovně. Vítězná křesťansko-demokratická CDA (*Christen-Democratisch Appèl*) a třetí liberální Lidová strana pro svobodu a demokracii (VVD - *Volkspartij voor Vrijheid en Democratie*) vytvořili s LPF koalici, která ač neměla dlouhého trvání, provedla jednu na první pohled ne tak zřejmou, ovšem ve skrytých konotacích podstatnou změnu – ministerský post pro integraci a městské záležitosti byl přetvořen na Ministerstvo pro integraci a imigraci, spadající pod oddělení justice – tento posun jakoby propojil imigraci a imigranty se zločinem.¹³²

Ačkoli v následujících předčasných volbách v roce 2003, které následovaly po brzkém pádu vlády, jež se rozpadla v důsledku sporů uvnitř LPF, kterými strana bez svého mrtvého předsedy trpěla, LPF značně ztratila na své síle, volební výsledek z roku 2002 jasně dokázal fenomén silících krajně-pravicových stran.¹³³ Přestože v roce 1998 krajní pravice Hanse Janmaata získala pouze 0,6 % hlasů a ztratila tak 3 křesla, která získala v roce 1994, Fortuynův úspěch byl signifikantním důkazem tohoto vývoje. Téměř 18% zisk hlasů nové strany byl naprosto nevídaným jevem nejen v Nizozemsku, ale po celé Evropě.¹³⁴

Jak bychom si měli tento nevídaný úspěch vysvětlit? Nizozemští sociologové Ruud Kopmans a Jasper Muis se domnívají, že se nelze spoléhat pouze na tradiční odvolávání

¹³⁰ Simons Marlise, „Elections to Proceed in the Netherlands, Despite Killing“, *The New York Times*, 8. 5. 2002 (dostupné z: <http://www.nytimes.com/2002/05/08/world/elections-to-proceed-in-the-netherlands-despite-killing.html>) (staženo 28. 4. 2012)

¹³¹ Doornik, J.M.J., „The Genesis of Dutch Populist Politics“, *Transatlantic Academy*, <http://www.transatlanticacademy.org/blogs/jeroen-doomernik/genesis-dutch-populist-politics> (staženo 11. 5. 2012), 2.

¹³² Focus migration; Country profile: Netherlands, č.11

¹³³ Koopmans Ruud, Muis Jasper, „The rise of right-wing populist Pim Fortuyn in the Netherlands: A discursive opportunity approach“ *European Journal of Political Research*, č. 48/5 (srpen 2009) 642–664, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1475-6765.2009.00846.x/pdf> (staženo 15. 4. 2012), 643.

se na charisma politického vůdce. Dle jejich názoru může být škála vysvětlení širší. Jeden z hlavních důvodů spatřují v odklonu od tradice pilířové společnosti, který přinesl větší voličskou nestálost a s ní spojenou menší loajalitu tradičním stranám.¹³⁵ Strukturovaný model byl nahrazen tím, co Andeweg a Irwin definovali jako *otevřený model volebního soupeření*, kdy se rozhodování voličů založené na náboženském vyznání, nebo sociálním postavení proměnilo v rozhodování pro tu „nejpřitažlivější stranu“.¹³⁶

Je zároveň třeba vyvrátit argument hovořící o tom, že vzestup krajní pravice mohl být determinován zhoršující se ekonomickou situací, neboť v letech 2001 a 2002 byla nizozemská ekonomika v dobrém stavu, o čemž vypovídá i pokles nezaměstnanosti z 6,6% v roce 1990 na 3,5% v roce 2000 (tím se Nizozemsko dostalo mezi státy s nejnižší nezaměstnaností v EU).¹³⁷

Mnohem přesvědčivějším argumentem je dle Koopmanse a Muise tvrzení, že imigrace a kulturní rozdílnost vedly k určitému pocitu ohroženosti mezi původními obyvateli a ti se pak více ztotožňovali s populisty a radikálními stranami, kteří činili etnické minority odpovědné za různé sociální problémy.¹³⁸ Fortuynova rétorika zaměřená na vysoké počty imigrantů a na jejich údajný odpor k hodnotám nizozemské společnosti získala mezi lidmi, kteří měli negativní zkušenosti s imigranty a nebo kteří byli obecně nespokojeni s imigrací, značnou podporu.¹³⁹

S ohledem na takovouto nespokojenost většinové populace je třeba zmínit tu možnost, že nejspíše třímala ve společnosti již delší dobu, což do jisté míry dokázal i výsledek celostátních voleb v roce 1994, kdy radikální populist Hans Janmaat a jeho Středoví demokraté (CD – *Centre Democrats*) získali tři křesla v dolní komoře nizozemského parlamentu.¹⁴⁰ Navíc, zhruba 60 % obyvatel v té době podporovalo nutnost větší adaptace imigrantů nizozemské kultuře.¹⁴¹ Jak podotýkají Coenders, Enema, nebo Van

---

¹³⁴ Ibid, 643.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Ibid, 646.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Ibid.

der Brug: „*Fortuyn*ův potenciál zde byl již několik let před tím, než Pim Fortuyn vstoupil do politické sféry“. ¹⁴²

Jako dalším podstatný faktor zmiňují Koopmans s Muisem samotnou strukturu politického systému. V Nizozemsku je proporční volební systém s velice nízkou minimální hranicí, která se přepočítává z 1/150 všech platných hlasů. Takový systém vždy nabízí plodnou půdu pro rozvoj nových stran.¹⁴³ Co je ovšem důležitější – etablované velké strany v Nizozemsku přenechaly v předvolebním boji radikální pravici volný prostor, neboť se v devadesátých letech mezi liberální VVD na pravici a sociálně – demokratickou PvDA na levici vytvořil určitý konsensus ohledně multikulturních otázek. Tento konsensus ohledně imigrace pak byl jen stvrzen vytvořením Purpurové koalice v roce 1994, čímž VVD uvolnila svou spolupráci s PvDA mnoho prostoru na pravici politického spektra, kterého mohly proti-imigrační, krajně pravicové strany využít.¹⁴⁴

Důležité je podotknout, že tento faktor uvolnění prostoru na politickém spektru nemá žádný význam, pokud si jej voliči nevšimnou. Takovýto jev musí nejdříve skrze informace vyplout na povrch. Tato teorie *diskursivních příležitostí* tedy rozvíjí výše zmíněnou, o uvolnění prostoru na politickém spektru hovořící, teorii *politickou strukturou daných příležitostí* tím, že se díky médiím stávají takovéto politické příležitosti viditelné i pro veřejnost, neboť i veřejné manifestace se stávají zcela nepodstatnými, není-li jim věnována dostatečná mediální pozornost.¹⁴⁵ Pokud se tedy určitá slabá místa politického režimu nestanou veřejně viditelnými, neznamenají žádné velké příležitosti, což v praxi znamená, že vlastně ani neexistují. Takovéto *diskursivní příležitosti* lze tedy definovat jako aspekty veřejné debaty, které determinují šanci (*chance*) nějaké zprávy (*message*) na úspěch ve veřejné sféře.¹⁴⁶

Je důležité zmínit, že v období nárůstu určité radikalizace veřejného a politického diskursu týkajícího se muslimských imigrantů se udály významné mezinárodní události, které takovéto radikalizaci nejspíše dosti napomohly. Již jsem zmínil teorii Wasifa A.Shadida, který rozebíral vliv mezinárodně viditelných událostí (Íránská revoluce,

---

¹⁴² Ibid, 646.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Ibid, 647.

¹⁴⁵ Ibid, 648.

¹⁴⁶ Ibid.

Rushdieho aféra) na vnímání islámu v západním světě. Teroristické útoky z New Yorku (2001), Madridu (2004) a Londýna (2005) se odrazily na „západním“ vnímání islámu nepochybně ještě větší měrou – především pak po útocích z 11. září 2001 se začalo utvářet poněkud odlišné politické klima, které se odrazilo i na chování většinové společnosti, respektive na incidentech, které se v té době udály – strhávání pokrývek hlav muslimských žen, útoky na muslimy, pokusy o zapálení mešit – i tak vypadal obraz nizozemské ulice na počátku nového tisíciletí.¹⁴⁷

Radikalizace veřejného diskursu, dlouhodobá nespokojenost s imigrací a multikulturalismem a „volný“ prostor na pravici politického spektra – tato kombinace společně s mimořádnou mediální pozorností, jež se charismatickému Fortuynovi dostávala, předznamenaly zcela zásadní a v celé poválečné Evropě nevídaný volební úspěch krajně pravicové proti-imigrační strany. Úspěch, který ač byl téměř dozajista vinou smrti Pima Fortuyna ojedinělý v případě LPF, nebyl rozhodně jediný do budoucna, což signifikantně prokázal výsledek celostátních voleb v roce 2006 a 2010, jimž se budu věnovat v dalších podkapitolách.

4.2 Vražda v Amsterdamu

Ráno, 2. 11. 2004 byl v ulicích Amsterdamu, při cestě do své kanceláře, zavražděn filmový režisér, fejetonista a producent, jízlivý kritik imigrantů a člověk, který si velmi notoval s Pimem Fortuynem, Theo van Gogh. Vrah jej střelil, když kolem něj van Gogh projížděl na kole. Střelil a vzápětí prořízl oběti hrdlo, do nějž vložil „otevřený dopis“.¹⁴⁸ Dopis, který nebyl přímo adresován van Goghovi, ale Ajaan Hirsí Ali, poslankyni za liberální VVD, feministku a spisovatelku somálského původu, která spolu s van Goghem vytvořila v roce 2004 kontroverzní film *Podrobení (Submission)* kritizující pozici žen v muslimském světě.¹⁴⁹

Van Goghovým vrahem byl potomek marockých imigrantů Mohammed Bouyeri. To byl pro nizozemskou společnost obrovský šok. Na rozdíl od vraždy Pima Fortuyna,

¹⁴⁷ Focus migration; Country profile: Netherlands, 6.

¹⁴⁸ Ian Buruma, *Vražda v Amsterdamu*, 14.

¹⁴⁹ Ibid.

v tomto případě již byl vrah skutečně muslim, skutečně potomek imigrantů a skutečně mluvil o svaté válce.¹⁵⁰

Především ale nešlo o nějakého džihádistu, který by do Nizozemska přijel, aby spáchal teroristický čin, při němž by pravděpodobně sám ve jménu svaté války zemřel. Bouyeri byl potomek imigrantů, který se v Nizozemsku narodil, prošel tamním vzdělávacím systémem a podle všeho se měl ztotožňovat s hodnotami nizozemské společnosti a neměl představovat žádnou hrozbu.¹⁵¹ Taková byla představa. Realita ovšem mohla vypadat poněkud jinak. Jak napsal Ian Buruma: „Nejzranitelnější jsou nakonec ti, kdo nenajdou naplnění pro své ambice, byť by se sebevíc snažili zařadit do běžného holandského způsobu života. Jedním z těch neúspěšných byl i Mohammed Bouyeri, který se stal stoupencem odnože islámského extremismu, ještě zcela cizího jeho otci, dělníkovi z Rýfských hor vyčerpaného těžkou prací. Syn se však rozhodl připojit se ke svaté válce proti společnosti, z níž se cítil vyloučen.“¹⁵²

Ve skutečnosti, i přes některé výhrůžky, se obavy z vypuknutí občanské/svaté války nenaplnily. Ovšem ačkoli většinová veřejnost zůstávala relativně klidná, tak nepřetržitá pozornost médií, či různých komentátorů vytvářela téměř explozivní debatní atmosféru, v níž se stal i sebemenší incident předmětem nekonečných a velice nažhavených diskusí.¹⁵³

Job Cohen, tehdejší starosta Amsterodamu, kterého za jeho údajně benevolentní přístup k imigrantům označil van Gogh za zrádce nizozemské společnosti a přirovnal jej k nacistickému kolaborantovi, v den van Goghovi smrti přesto vyjádřil smutek a prohlásil, že „Theo“ byl pro nizozemskou společnost symbolem svobody slova, která byla tímto činem narušena.¹⁵⁴

---

¹⁵⁰ Ibid, 37.

¹⁵¹ Ibid, 26.

¹⁵² Ibid, 26.

¹⁵³ Ibid, 15.

¹⁵⁴ Ron Eyerman, *The Assassination of Theo Van Gogh: From Social Drama to Cultural Trauma* (Duke University Press, 2008), 48.

4.3 Azylová politika v novém tisíciletí

Nizozemsko bylo podobně jako v případě přijímání *ekonomických migrantů*¹⁵⁵ zpočátku velice pohostinné i případě přijímání azylových žádostí. Na konci druhé světové války tyto žádosti přicházely často od vojáků z východní Evropy, kteří pomáhali osvobodit zemi a kteří se nechtěli kvůli komunistickým převratům vracet do svých zemí. V současnosti je v zemi nejvíce utečenců z Íránu, Iráku, Somálska, Bosny a Afghánistánu.¹⁵⁶

Mezi osmdesátými a devadesátými lety minulého století prudce vzrostl počet žadatelů o azyl z 1 330 v roce 1980 na 21 210 v roce 1990. Ovšem to neznamená, že ekvivalentně k vzrůstu žádostí vzrostl i počet udělených povolení. Od roku 1987 do roku 1996 obdrželo povolení zhruba 40% žadatelů. Když se stal předseda CDA a vysoký komisař OSN pro uprchlíky Ruud Lubbers v roce 1982 premiérem nizozemské vlády, bylo zavedeno několik opatření, která by příliv uprchlíků omezila. Bylo ustanoveno, že ročně bude přijímáno zhruba 500 uprchlíků z táborů OSN. Systém byl navržen tak, aby odděloval „opravdové uprchlíky“ od ekonomických migrantů. Tento přístup ovšem nebyl ve snížení přílivu utečenců příliš úspěšný – v roce 1995 přesáhl jejich počet 50 000.¹⁵⁷

Nový zákon z roku 2000 (VW 2000= *VreemdelingenWet 2000*, v angličtině nazvaný jako *Aliens Act of 2000*) měl tento příliv omezit.¹⁵⁸

Cílem nového zákona bylo zavedením dočasných povolení k pobytu omezit ilegální příliv utečenců a zpřísnit pravidla pro imigraci skrze uzavírání manželských sňatků (dříve jsem zmínil, že velkým problémem hlavně mezi tureckými a marockými imigranty bylo, že ve vysoké míře uzavírali sňatky s partnery ze svých domovských zemí).¹⁵⁹ Nizozemský občan musel mít příjem alespoň 100 % minimálního nutného rodinného příjmu, platnou smlouvu o zaměstnání trvající minimálně po jeden uplynulý

¹⁵⁵ Imigranti, jejichž motivace je materiální, ekonomická – pojem používá například Evelyn Ersanilli v „Focus migration; Country profile: Netherlands“,

¹⁵⁶ „Focus migration; Country profile: Netherlands“, 1 - 9.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Vink, „Dutch Multiculturalism“, 346.

rok a musel být starší 21 let. Stejně tak přicházející partner nebo partnerka museli být ve věku minimálně jednadvaceti let. Od roku 1998 museli navíc čekat na povolení mimo území Nizozemska.

Výjimka platila pro občany ze Spojených států Amerických, Švýcarska, Austrálie a členských států EU a byla založena na bilaterálních smlouvách mezi zeměmi.¹⁶⁰

Po zavedení tohoto zákona klesl počet žádostí ze 43 560 v roce 2000 na 9 780 v roce 2004. Zůstává ovšem otázkou, zda se jedná o přímou konsekvenci zavedeného zákona, nebo spíše o důsledek slábnoucí nizozemské ekonomiky. Další nezodpovězenou otázkou je, zda je tento pokles jevem dlouhodobé povahy, neboť například v roce 2006 počet žádostí opět stoupl na 14 465.¹⁶¹

Dalším problémem azylové politiky bylo, že chyběly účinné legislativní nástroje, které by řešily otázku odmítnutých a v zemi ilegálně zůstanuvších žadatelů.¹⁶² Celkově v zemi bylo na 26 000 utečenců, kteří podali žádost o azyl před rokem 2001. V roce 2003 byla vyhlášena amnestie pro ty, kdo čekali na povolení po dobu pěti a více let. Kvůli mnohým vládním změnám se povedlo prosadit zákon až v roce 2007. Amnestie se nakonec vztahovala na ty, kteří podali žádost před rokem 2001, kteří od té doby neopustili Nizozemsko a nespáchali žádný závažný zločin. Výsledkem bylo zhruba 25 – 30 000 vydaných povolení. Zamítnuto bylo kolem 1 500 žádostí. Hlavními důvody odmítnutí byla převážně obvinění ze zločinné činnosti, válečných zločinů, či ze zatajování některých osobních údajů, nebo rovnou z falšování osobní identity.¹⁶³

4.4 Integrační politika po roce 2002

Navzdory určité radikalizaci diskursu proběhlo několik podstatných změn v integrační politice – nejen, že byly stále podporovány aktivity jednotlivých etnických menšin, muslimské základní školy (ačkoli výuka v mateřských jazycích imigrantů byla již dříve zakázána) a stále byla podporována islámská a hinduistická média. Mimoto byl navíc

---

¹⁵⁹ Focus migration; Country profile: Netherlands, 1 – 9.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Ibid.

rozšířen rámec etnických konzultativních orgánů – v roce 2004 zahrnul i Čínskou radu a také Muslimskou radu (*Contactorgaan Moslims en Overheid, CMO*).¹⁶⁴

Již předtím, v roce 2003 byla ustanovena dočasná parlamentní komise, které měla za úkol vyzkoumat výsledky integrační politiky v posledních třiceti letech. Neoficiálně mělo být cílem zjistit, co se pokazilo. V roce 2004 pak tato komise vydala svou zprávu, jíž pojmenovala „Stavění mostů“ (*Bruggen bouwen/Building Bridges*). Závěrem této zprávy bylo, že „se imigranti integrovali úspěšně, navzdory jednotlivým integračním politikám.“¹⁶⁵

Zároveň tato komise zdůraznila povinnost nově příchozích ovládnout nizozemský jazyk, stejně jako osvojení si norem většinové společnosti. Na druhou stranu podtrhla potřebu boje proti předsudkům a diskriminaci mezi autochtony a alochtony. Naneštěstí tato zpráva nevedla vládu k žádným zásadním krokům a zůstala bez širší odezvy.¹⁶⁶

V posledních letech bylo možné v Nizozemsku sledovat napříč politickým spektrem určitý konsensus v otázkách omezení imigrace nekvalifikované pracovní síly, rodinné reunifikace a pokračující tendence v tlaku na větší integraci přítomných imigrantů a jejich potomků. To, co bylo nepředstavitelné před deseti – patnácti lety, se stalo shodným přesvědčením napříč všemi hlavními politickými stranami.¹⁶⁷

V roce 2006 byl nejdříve zaveden Zákon o občanské integraci v zahraničí (*Wet inburgering Buitenland*), který byl zaměřen na imigraci skrze reunifikaci rodin. Občansko-integrační zkoušku musí migranti absolvovat na nizozemské ambasádě v zemích svého původu. Zkouška stojí 350 eur, s povolením dohromady 800 eur. Dalších 63 eur stojí autorizovaný balíček obsahující otázky a odpovědi k testu a krátký film nazvaný „Přicházíme do Nizozemska“ (*Coming to the Netherlands*), který obsahuje obrázky polonahých, opalujících se žen, výrazy homosexuality a další věci, které jsou v Nizozemsku obvyklé a tolerované.¹⁶⁸ V roce 2006 zhruba 90% žadatelů absolvovalo

---

¹⁶⁴ Ibid,

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Vink, „Dutch Multiculturalism“, 346.

test, ovšem i tak je třeba podotknout, že počet žadatelů o reunifikaci rodin signifikantně poklesl.¹⁶⁹

V prosinci roku 2006 byl přijat Zákon o občanské integraci (*Wet Inburgering*), který zavedl povinnost občanské integrace (*Inburgeringsplicht*). Dle tohoto zákona jsou nejen nově příchozí, ale i imigranti, kteří přišli do země pře rokem 1998 – takzvaní *oudkomers* – a kteří neprošli nizozemským vzdělávacím systémem nebo nesložili naturalizační zkoušku, ve věku mezi 16 – 65 lety povinni složit integrační zkoušku a ti, kdo jí nesloží, mohou být pokutováni.¹⁷⁰

Bývalá ministryně pro integraci a imigraci – Rita Verdonk z VVD chtěla radikálně rozšířit pole působnosti tohoto zákona, když navrhla zavedení této povinnosti i pro ty imigranty, kteří již získali nizozemské občanství. Toto rozšíření mělo být nejspíše zaměřeno primárně na osoby využívající sociální systém a na muslimské duchovní vůdce – imámy.¹⁷¹

4.5 Geert Wilders a PVV (Partij voor de Vrijheid)

Celostátní volby v roce 2006 znamenaly mimořádný úspěch především pro Socialistickou stranu (SP – *Socialistische Partij*), která se se ziskem 16,6 % hlasů stala třetí nejsilnější stranou a obsadila 25 ze 150 křesel dolní komory parlamentu. Vítězní křesťanští demokraté pod stálým vedením Jana Petera Balkenedeho získali 41 křesel, druzí sociální demokraté PvdA obsadili 33 křesel. Ztráta naopak zasáhla liberální VVD a Demokraty - *D66*. Druhým podstatným jevem byl úspěch dalšího výrazného zarputilého kritika imigrace a politického islámu. Úspěch Geerta Wilderse a jeho Strany pro svobodu (PVV – *Partij voor de Vrijheid*), jež jako nově založená strana získala ve volbách 5,9% hlasů, což jí zajistilo celkově 9 křesel v dolní komoře parlamentu. Úspěch, který jakoby se stal předzvěstí dalšího vývoje a především výsledku dalších

¹⁶⁹ Focus migration; Country profile: Netherlands, 1 - 9.

¹⁷⁰ Vink, „Dutch Multiculturalism“, 347.

¹⁷¹ Focus migration; Country profile: Netherlands, 1 – 9.

celostátních voleb v roce 2010, který *The Economist* velmi trefně pojmenoval jako „The Right Turn“.¹⁷²

V roce 2007 se na pořad dne opět dostala debata ohledně dvojího občanství. Ještě dříve, než byli jmenováni členové nově zvolené vlády, Geert Wilders zaútočil na dva členy PvdA – Ahmeda Aboutaleba a Nebahata Albayraka, držitele dvojího (nizozemského a tureckého, respektive marockého) občanství, když je obvinil, že v takovém případě nemohou být loajální Nizozemskému království a tudíž ani nemohou být členy vlády. Do tisku dokonce prohlásil, že by nejraději znemožnil muslimům, aby se vůbec mohli stát členy vlády. Žádná strana jej nepodpořila, přesto toto vystoupení opět rozdmýchalo diskusi o dvojím občanství.¹⁷³

V září roku 2007 Vědecká rada pro vládní politiku (*WRR*) zveřejnila zprávu o „nizozemské identitě“ (*Identificatie met Nederland*), v níž doporučila, aby bylo dvojí občanství nadále tolerováno. Dále upozornila na to, že používání termínu *allochtoon* by mělo být zrušeno, neboť definuje osoby s imigrantským původem jako „nepatřící do Nizozemska“ (*niet van hier*).¹⁷⁴

4.6 Nizozemské volby 2010 – „The Right Turn“

V nizozemských všeobecných volbách v roce 2010 získala Strana pro svobodu – PVV celkem 15,5% hlasů a stala se třetí nejsilnější stranou s celkovým počtem 24 křesel v dolní komoře parlamentu. Vítězná Lidová strana pro svobodu a demokracii – VVD, již ve volbách vedl Mark Rutte získala 31 křesel, tedy o pouhých 7 více než PVV. Druhá sociálně-demokratická PvdA obsadila 30 křesel. VVD nakonec vytvořila středo-pravou menšinovou vládu se čtvrtými křesťanskými demokraty – CDA. Tato menšinová vláda získala tichou podporu Strany pro svobodu, de facto tedy Geerta Wilderse. Vystala otázka, jak takovéto rozložení politických sil, v němž měla menšinová vláda

¹⁷² Press in Amsterdam, „The Dutch elections - Right turn“, *The Economist online*, 10.června 2010 (dostupné z http://www.economist.com/blogs/newsbook/2010/06/dutch_elections) (staženo 15. 4. 2012).

¹⁷³ Focus migration; Country profile: Netherlands, 1 – 9.

¹⁷⁴ Ibid.

52 ze 150 křesel a s Wildersovou podporou těsnou většinu 76 křesel, ovlivní nizozemskou imigrační, azylovou a integrační politiku.¹⁷⁵

Vzrůstající podporu PVV v období mezi lety 2006 a 2010 potvrdily i výsledky voleb do Evropského parlamentu v roce 2009, v nichž euroskeptická PVV získala 4 z 25 křesel a s 16,97 % hlasů se stala po křesťansko-demokratické CDA druhou neúspěšnější stranou. Otázkou je, do jaké míry lze v souvislosti s takovým výsledkem (navíc připočteme-li „neočekávané“¹⁷⁶ Wildersem podporované odmítnutí evropské ústavy v referendu v roce 2005) mluvit o vzrůstajícím odporu nizozemských voličů vůči EU. Odpověď na takovou otázku ovšem není předmětem mé práce, a proto jí ponechám nezodpovězenou.

Ovšem co vedlo ke vzrůstající podpoře PVV a Geerta Wilderse s jeho vyostřenou proti-imigrační rétorikou a proti-muslimskými postoji součástí mé práce je.

Ačkoli má PVV v současnosti 24 členů v dolní komoře nizozemského parlamentu, 4 členy Evropského parlamentu a několik zástupců na nižších správních úrovních, stále se jeví jako strana jednoho muže – Geerta Wilderse.¹⁷⁷

Proto je možná překvapující, že ač je velká pozornost věnována vzrůstající podpoře PVV, velmi malá pozornost je věnována rozboru samotné Wildersovy osobnosti.¹⁷⁸ Nizozemský sociolog Koen Vossen podotýká, že Geerta Wilderse nelze považovat za klasického nacionalistického pravicového radikála, nelze jej přirovnávat například k belgické nacionalisticko-separatistické straně *Vlaams Belang*. Je potřeba jej vnímat jako politika, který se mnohem více orientuje na hlavní proud parlamentní demokracie a který se snaží držet svou stranu v mezích koaliční přijatelnosti.¹⁷⁹

Wildersův názorový vývoj by se dle Vossena dal charakterizovat jako posun od konzervativního liberalismu ovlivněného Frtisem Bolkesteinem, přes neokonzervativní postoje inspirované americkým modelem až k Wildersově vlastní, unikátní verzi

¹⁷⁵ Tyler John, „Wilders pulls out of Dutch coalition talks“, *Radio Netherlands Worldwide*, 3. září 2010 (dostupné z: <http://www.rnw.nl/english/article/wilders-pulls-out-dutch-coalition-talks>) (staženo 15. 4. 2012).

¹⁷⁶ Vossen Koen, „Classifying Wilders“, 179.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Ibid.

pravicevého radikalismu, která je založená na zdůrazňování potřeby ochrany západních hodnot před islámem. Zdá se, že tento unikátní model by se mohl stát novým rámcem charakterizujícím nové národně-populistické strany a hnutí v Evropě a USA.¹⁸⁰

Koen Vossen Wildersovo konzervativně-liberální období zasazuje zhruba do období do roku 2002. V této éře byl Wilders členem VVD a byl jedním z politických žáků Fritse Bolkesteina, který zavedl do té doby v Nizozemsku nevídaný styl ofensivní konzervativně - liberální ideologie. V roce 1999 Bolkesteinem inspirovaný Wilders prezentoval před parlamentem svou rozsáhlou zprávu o islámském terorismu a zbraních hromadného ničení na Středním východě, v níž mimo jiné zmínil, že: „Extremismus na Středním východě je hrozbou pro stabilitu Evropy a Nizozemska. Stane se mnohem výraznějším během příštích zhruba deseti let, neboť se v důsledku imigrace přesune i na území Nizozemska. Již se to v podstatě děje, ovšem všichni o tom mlčí.“¹⁸¹

Ve svém neokonzervativním období, které Vossen zasazuje do období let 2002 - 2006, kdy se do parlamentu dostala Wildersem založená Strana pro svobodu – PVV, byl Geert Wilders inspirován americkým neokonzervativismem Bushovy druhé administrativy. Byl silným zastáncem invaze do Afgánistánu a Iráku a požadoval, aby se Evropa více angažovala v demokratizaci Středního východu. Kvůli svým postojům se názorově rozešel s Bolkesteinem, který především americkou invazi do Iráku vnímal poměrně negativně.¹⁸²

Právě v tomto období začal nejspíše Wilders vnímat islám jako totalitární ideologii, která po komunismu a fašismu představuje třetí velkou hrozbu pro západní modernitu.¹⁸³

Od roku 2006 můžeme dle Vossena sledovat takzvanou nacionálně-populistickou fázi vývoje osobnosti Geerta Wilderse. Tento posun od neokonzervativismu k nacionálnímu populismu je dobře patrný v jeho projevech, v nichž je stále více zřetelná radikální

---

¹⁸⁰ Ibid, 180.

¹⁸¹ Ibid, 181.

¹⁸² Ibid, 182.

¹⁸³ Ibid, 184.

forma islamofobie, kterou zakládá na konspiračních teoriích o hrozící plíživé islamizaci Evropy.¹⁸⁴

Navíc, ačkoli hlavními nepřáteli ve Wildersových očích nadále zůstávají muslimští imigranti a islám obecně, začal své slovní útoky orientovat i na polské, rumunské, či bulharské pracovníky a na imigranty z Antil. Přesto nelze jednoduše klasifikovat Wilderse jako rasistického, či nativistického populistického politika, neboť se, alespoň prozatím, nikdy nějak výrazně nezaměřoval na poměrně dobře integrované menšiny, jakými jsou například Surinamci, Molučané, Číňané a potomci Indonésko-nizozemských navrátilců (tento původ měla i Wildersova matka). Mimoto, i Wildersova manželka je maďarského původu.¹⁸⁵

Koen Vossen přikládá velký význam současnému vnímání Geerta Wilderse ve světě. Nelze říci, že by byl všemi vnímán jako radikální populist a extrémista. Od roku 2008 navštívil „mnoho spřízněných organizací po celém světě, promítal svůj film *Fitna* a byl oslavován jako hrdinný ochránce svobody...je pravděpodobné, že bude v nadcházejících letech relevantním aktérem debaty o multikulturalismu nejen na národní, ale i na mezinárodní politické scéně.“¹⁸⁶

V nedávné době byl Wilders zproštěn obvinění, kterému čelil za to, že ve svém filmu *Fitna* (v arabštině znamená slovo *fitna* „zkoušku víry“ nebo „nesouhlas“) připodobnil islám k fašistické ideologii a přirovnal Korán k Hitlerovu *Mein Kampf*. Zproštění obvinění bylo obhájeno soudem tím, že Wildersova rétorika byla na hraně toho, co je legálně přípustné, ale stále legálně přípustná byla. Wilders na toto obvinění již před soudem reagoval tím, že „jeho prohlášení reprezentují názory milionů voličů a že obvinění jsou politicky motivována.“¹⁸⁷

V roce 2013 by měl vstoupit v Nizozemsku v platnost zákon, který muslimským ženám zakazuje nošení burek (šátků zakrývajících tvář) na veřejných místech, s výjimkou mešit. Tento zákon je poměrně zřetelnou demonstrací Wildersova vlivu na Rutteho

---

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ Ibid, 187.

¹⁸⁶ Ibid, 188.

menšinovou vládu a řadí Nizozemsko po bok Francie a Belgie, které podobné zákony již dříve přijaly. Zákon se týká nepříliš vysokého počtu muslimských žen – zhruba tři set a jeho zastánci hovoří především o tom, že takovéto pokrývky byly pro muslimské ženy diskriminující a bránily jejich větší participaci v nizozemské společnosti.¹⁸⁸

V současnosti stojí Nizozemsko na prahu předčasných voleb. V souvislosti s plánovanými škrty v rozpočtu na rok 2013 vypověděla Strana pro svobodu – PVV menšinové vládě Marka Ruuteho podporu.¹⁸⁹

Předčasné volby by se měly podle všeho konat v září roku 2012. Jejich výsledek může napovědět mnoho o pozici Geerta Wilderse a o dalším vývoji „nizozemského multikulturalismu“.

Poslední průzkumy veřejného mínění hovoří o možné ztrátě podpory voličů PVV. Jak řekl evropský komisař a bývalý předseda liberální VVD Frits Bolkestein: „Kdo ničí – platí. A Wilders bude platit. Nizozemští voliči si uvědomí, že populismus možná krátkodobě uspokojí zlost, ovšem neřeší absolutně nic.“¹⁹⁰

---

¹⁸⁷ Press in Amsterdam, „Geert Wilders cleared of hate charges by Netherlands court“, *The Guardian*, 23. června 2011 (dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/world/2011/jun/23/geert-wilders-cleared-anti-islam>) (staženo 2. 4. 2012).

¹⁸⁸ The Associated press, „Dutch Cabinet moves to toward burqa ban“, *NY Daily News online*, 27. ledna 2012, (dostupné z: http://articles.nydailynews.com/2012-01-27/news/30672089_1_burqa-face-veils-dutch-cabinet) (10. 3. 2012).

¹⁸⁹ Janssen Noel, „The Dutch government’s fall will mean political deadlock for months to come“ *The Guardian*, 23. června 2011 (dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2012/apr/23/dutch-government-political-deadlock-months>) (staženo 10. 3. 2012).

¹⁹⁰ Press in Amsterdam, „The Dutch government waving but then drowning, The shock fall of the Dutch government sends reverberations across Europe“ *The Economist online*, 28. dubna 2012 (dostupné z: <http://www.economist.com/node/21553444>) (staženo 23. 4. 2012)

Diskuse a závěr

Proces imigrace do Nizozemska není jevem jednoduše uchopitelným. S koncem druhé světové války utíkalo před nastupujícími komunistickými režimy do země mnoho občanů z východoevropských států, následovaných navrátilci z Indonésie doprovázenými příslušníky molucké menšiny (která v indonéské válce bojovala za nezávislost Republiky Jižních Moluk na straně Nizozemska). V padesátých letech do země začali mířit zahraniční dělníci – gastarbeiteři. Nejdříve především z Itálie a Španělska, v šedesátých letech se pak ovšem proměnila podoba klasického obrazu gastarbeitera – dělník z Itálie či Španělska byl nahrazen dělníkem z Maroka nebo Turecka. Z religiozního hlediska lze v tomto případě hovořit o změně spojené se skutečností, že poprvé v novodobých dějinách zamířili do Nizozemska ve velkých počtech přistěhovalci nekřesťanského vyznání.

Co bylo hned v úvodu fenoménu pracovní imigrace zásadní? Vláda, a pravděpodobně i samotní gastarbeiteři počítali s tím, že si v Nizozemsku vydělají, naspoří a vrátí se zpět do svých domovských zemí. Tato predikce se plnila v případě italských a španělských dělníků, nikoli však v případě dělníků z Maroka a Turecka. A tak zatímco se „Molucký problém“ spojený s násilnými akcemi „vykořeněných“ moluckých přistěhovalců bojujících za to, aby nizozemská vláda dostála svým slibům z konce čtyřicátých let – nezávislosti Republiky Jižních Moluk, zdál být pomalu uklidněn, maroští a turečtí přistěhovalci byli „segregováni“ vně zaběhlých společenských struktur, obdařeni pocitem kulturní autonomie, která byla ovšem založena na předpokladu „dočasnosti“ těchto gastarbeiterů.

V sedmdesátých a osmdesátých letech vzrostl příliv imigrantů ze Surinamu a Nizozemských Antil.

Pro mou práci klíčovým byl ovšem vývoj imigrace a integrace muslimů. V osmdesátých letech (de facto již na konci sedmdesátých let), možná v rámci celosvětově šířícího se strachu z islámu, možná v rámci stále narůstajícího počtu imigrantů, si nizozemská vláda uvědomila „trvalost“ marockých a tureckých gastarbeiterů a jejich potomků a začala se zabývat otázkou jejich hlubšího začlenění do nizozemské společnosti. To byl

rozdíl oproti předchozímu přístupu, neboť v šedesátých a sedmdesátých letech se vláda mnohem více zabývala úspěšností náborových pracovních programů, než samotnou integrací muslimských imigrantů.

V rámci revize ústavy a přijetí Memoranda o minoritách v roce 1983 byl nastaven nový kurz „politiky etnických minorit“ a Nizozemsko (respektive nizozemská vláda) de facto uznalo, že se stalo multikulturní, imigrační zemí.

Politika etnických minorit ovšem nedokázala řešit nejvýraznější problém týkající se muslimských imigrantů – nezaměstnanost a výraznou participaci v nejnižších společenských sférách. Často se navíc vláda, výzkum a média stále více zabývaly i kriminalitou a deviantním chováním přistěhovalců.

V devadesátých letech, i kvůli událostem na Blízkém východě a v bývalé Jugoslávii, opět vzrostl i skrze velice mírnou azylovou politiku příliv imigrantů. Vzhledem k neúspěchům politiky etnických minorit a vzrůstu počtu zdrojových zemí, z nichž imigranti a utečenci do Nizozemska mířili (v důsledku čehož bylo stále obtížnější imigranty definovat jako jednodílnou skupinu – jestli to tedy někdy skutečně možné bylo), přistupuje nizozemská vláda v druhé polovině devadesátých let minulého století ke zpřísnění imigrační politiky. Politika etnických minorit je nahrazena politikou integrační.

S příchodem nového tisíciletí dochází v Nizozemsku k zajímavé změně veřejného diskursu. Dříve více, či méně tabuizovaná témata (týkající se především otevřené kritiky imigrantů a multikulturní společnosti) byla čím dál tím častěji prezentována ve veřejném prostoru. Frits Bolkestein nezaznamenal na počátku devadesátých let tak silnou odezvu, jakou zaznamenal v roce 2000 Paul Scheffer. Hans Janmaat nebyl politicky nikdy ve volbách tak úspěšný jako Pim Fortuyn.

V důsledku vražd Pima Fortuyna a Theo van Gogha a teroristických útoků z New Yorku, Madridu a Londýna dochází k ještě větší radikalizaci společnosti – ačkoli možná by bylo lepší mluvit o větší radikalizaci ve veřejné sféře – především pak v médiích, rozšíření strachu z islámu a ke stále větší kritice muslimských imigrantů. Ve vraždách Pima Fortuyna a Theo van Gogha lze navíc spatřovat určitý rozdíl v charakteru jejich

odezvy ve společnosti. Fortuyn byl zavražděn nizozemským environmentalistou, který sice mluvil o vlastním rozhořčení z toho, že Fortuyn využíval muslimů jako „obětních beránků“, ovšem stále to nebyl muslimský terorista, dokonce ani ne muslimský imigrant, ani potomek muslimských imigrantů. Theo van Gogh byl ovšem zavražděn potomkem muslimských imigrantů. Potomkem, který se narodil v Nizozemsku, prošel místním vzdělávacím systémem a podle všech předpokladů se tedy měl ztotožňovat s principy nizozemské společnosti a liberální demokracie. Jak podotkl Ian Buruma ve své knize *„Vražda v Amsterdamu – Smrt Theo van Gogha a meze smířlivosti“*, tak jeho vrah - Mohammed Bouyeri - nebyl žádným fanatickým džihádistou „odjinud“ a to byl pro nizozemskou většinou obrovský šok, který jakoby ještě více podpořil pocity o nesprávnosti a neaplikovatelnosti multikulturalistických idejí.

Tohoto prostředí dokonale využil v míře menší v roce 2006, v míře mnohem větší v roce 2010 v nizozemských všeobecných volbách radikálně-pravicový politik a populista Geert Wilders. Politik, jehož Strana pro svobodu až do nedávných vyjednávání o rozpočtu pro rok 2013 držela při životě menšinovou středo-pravicovou vládu Marka Rutteho. Wilders se vzhledem k plánovaným škrtnům rozhodl vypovědět vládě podporu. V září roku 2012 nás čekají předčasné volby, které v souvislosti s výsledkem, jakého Wilders dosáhne, napoví mnohé o dalším vývoji nizozemské multikulturní společnosti.

Na závěr své práce bych chtěl říci, že, jak jsem se snažil ukázat, „současná“ krize multikulturalismu v Nizozemsku nenastala v kontextu událostí posledního desetiletí, nýbrž má mnohem hlubší kořeny. Ovšem až ve spojitosti se změnou veřejného a politického diskursu, který v Nizozemsku nastal s příchodem nového tisíciletí, tato krize „vyplula na povrch“.

Summary

The process of immigration to Netherlands is not the phenomenon, which is easy to grip. With the end of World War II there was an immigration of political refugees from early new communist regimes. These refugees were followed by repatriates from Indonesia, who were accompanied by Moluccans (who were fighting in Indonesian war for independence of Republic of South Moluccas). In the 1950s there was an immigration of guest workers – gastarbeiders. First were Italians and Spanish, but in the 1960s there was a transformation of classic picture of gastarbeider – worker from Italy or Spain was changed by a worker from Morocco and Turkey. From devotional point of view we can talk about the change, which lies in a fact, that it was for the first time, when a large group(s) of non-christian members came in to the Netherlands.

What was essential in the very beginning of phenomenon of labour immigration? The Dutch government and probably immigrants themselves supposed, that gastarbeiders would earn some money, save them up and after that they will return to their countries of origin. Such a prediction was fulfilled in the case of Italian and Spanish workers, but not in the case of workers from Morocco and Turkey. And so while „The Moluccan problem“, which was connected with violent actions of „dispossessed“ Moluccan immigrants, who were fighting for fulfillment of Dutch government’s promises from the ending of 1940s – The Independence of The Republic of South Moluccas, seemed to be slowly calmed down, the immigrants from Morocco and Turkey were „segregated“ outside of traditional social structures. Given by feeling of own cultural autonomy, which was only focused on the prediction of temporary presence of these gastarbeiders. In the 1970s and the 1980s there was an increase of immigration from Surinam (that declared the independence in 1975) and from Dutch Antilles (this designation was formally dropped in October, 2010).

But the key point of my thesis was the immigration and integration of muslims. In the 1980s (de facto already at the ending of the 1970s), maybe as a consequence of worldwide spreading of fear from Islam, maybe as a consequence of still increasing number of immigrants, The Dutch government realised „the permanence“ of Moroccan and Turkish gastarbeiders and their offsprings and started to deal with the question of

deeper integration of these immigrants in the Dutch society. That was a different approach, because in the 1960s and in the 1970s the government much more dealt with the question of the success of recruiting labor programmes, than with the question of the integration of muslim immigrants itself.

Within the framework of revision of the Dutch constitution and adoption of Minorities Memorandum in 1983, the new course of „Policy of Ethnic Minorities“ was set up and the Dutch government de facto acknowledge, that the Netherlands became the immigration and multicultural country.

But the Policy of ohnic Minorities failed to resolve the most significant problem of muslim immigrants – unemployment and large participation in the lowest spheres of society. In addition, the government, the research and media were oftenly focused on criminality and deviant behaviour of immigrants.

In the 1990s, also as a consequence of happenings at Middle East and in former Yugoslavia, the immigration to the Netherlands increased again. As a consequence of failure of ethnic minorities policy and as a consequence of increased of „source - countries“, of which the immigrants and refugees were coming to the Netherlands (therefore it was more difficult to define immigrants as an unified group – if it was ever possible), the Dutch government adopted in the sekond half of the 1990s stricter immigration policy. The Policy of Ethnic Minorities was changed by Integration Policy. In the beginnig of the new millenium, the significant change of Dutch public discourse appeared. Topics like open criticism of immigrants and multicultural society, which were earlier less or more unallowable, have been more and more broken. Frits Bolkestein did not receive such a response like Paul Scheffer in 2000. Hans Janmaat has never been politically so succesfull like Pim Fortuyn.

As a result of murders of Pim Fortuyn and Theo van Gogh and as a result of terrorist attacks in New York, Madrid and London there was increasing radicalisation of society - maybe it is better to talk about increasing radicalisation in public sphere, especially in medias, spreading fear of Islam and increasing criticism of muslim immigrants. In addition, it's necessary to mention the difference in a spirit of social reaction on murders of Pim Fortuyn and Theo van Gogh. Fortuyn was killed by Dutch

environmentalist, who otherwise talked about his grievance from Fortuyn's using Muslims as „scape-goats“, but he still wasn't Muslim terrorist, he was not even the Muslim immigrant, even offspring of Muslim immigrants. Theo van Gogh was vice versa killed by the offspring of Muslim immigrants. The offspring, who was born in the Netherlands, who passed Dutch educational system and according to all predictions, he should have been identified with all principals of Dutch society and liberal democracy. As Ian Buruma in his book „*The Murder in Amsterdam – The Death of Theo van Gogh and the Limits of Tolerance*“ remarked – van Gogh's assassin Mohammed Bouyeri was not any „jihadist from elsewhere“ and that was a huge shock for a Dutch society, that like much more strenghtened feelings about inaccuracy and inapplicability of multicultural ideas.

Such a social clima was useful in 2006 to a lesser extent and in 2010 to a greater extent for radical – right politician and populist Geert Wilders - politician, whose Party for Freedom was keeping Mark Rutte's centre - right minority government alive untill recent budget negotiations for 2013. Wilders, according to planned cuts, decided to denounce the government support. In September 2012 there will be early elections in the Netherlands and in accordance with Wilders's gains there will be more predictions about future developments of *Dutch multicultural society*.

Použitá literatura

Knihy

- Buruma, Ian. *Vražda v Amsterdamu: smrt Theo van Gogha a meze smířlivosti* (Academia 2010)
- Drulák, Petr et al., *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích* (Praha; Portál 2008).
- Eyerman, Ron. *The Assassination of Theo Van Gogh: From Social Drama to Cultural Trauma* (Duke University Press, 2008).
- Lijphart, Arend. *Democracy in Plural Societies: Comparative Exploration* (Yale University Press, 1977).
- Sartori, Giovanni. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalectví: Esej o multietnické společnosti* (DOKOŘÁN, Praha 2011).
- Van der Horst, Han. *Dějiny Nizozemska* (LN 2005).

Odborné články

- Carle Robert, „Demise of Dutch Multiculturalism“ *Society Abroad*, č. 43/3, (2006) 68 – 74, <http://www.springerlink.com/content/fafvck4gytfc6ngq/> (staženo 15. 9.2011)
- Doomernik, J.M.J, „The Genesis of Dutch Populist Politics“, *Transatlantic Academy*, <http://www.transatlanticacademy.org/blogs/jeroen-doomernik/genesis-dutch-populist-politics> (staženo 11. 5. 2012)
- El Karouni Ilyess, „Ethnic Minorities and Integration Process in France and the Netherlands: An Institutional Perspective“ *American Journal of Economics and Sociology*, č. 71/1 (leden 2012) 151–183, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1536-7150.2011.00814.x/pdf> (staženo 27. 4. 2012).

- Entzinger Han, „Changing the rules while the game is on: From multiculturalism to assimilation in the Netherlands; Migration, Citizenship“ *Ethos: Incorporation regimes in Germany, Western Europe and North America*; New York: Palgrave MacMillan, (2006): 121-144, http://www.ceri-sciences-po.org/cerifr/transversal/cr_141107.pdf (staženo 11. 10. 2011).
- Garssen Joop, Coleman David, „The Netherlands paradigm or exception in Western Europe’s demography?“ *Demographic Research*, č. 7/12 (září 2002), www.demographic-research.org, (staženo 15. 4. 2012).
- Joppke Christian, „The Retreat of multiculturalism in the liberal state: theory and policy“ *The British Journal of Sociology* č. 55/2 (2004), 238 – 257, <http://www.humanities.manchester.ac.uk/socialchange/research/social-change/summer-workshops/documents/theretreatofmulticulturalism.pdf>
- Koopmans Ruud, Muis Jasper, „The rise of right-wing populist Pim Fortuyn in the Netherlands: A discursive opportunity approach“ *European Journal of Political Research*, č. 48/5 (srpen 2009) 642–664, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1475-6765.2009.00846.x/pdf> (staženo 15. 4. 2012).
- Kymlicka Will, „The Rise and Fall of multiculturalism? New debates on inclusion and accommodation in diverse societies“ *International Social Science Journal*, č. 61/199, (březen 2010), 97-112, <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/10.1111/j.1468-2451.2010.01750.x/pdf> (staženo 24. 11. 2011).
- Meyer A., Rath J., Sunier T., „The Establishment of Islamic Institutions in a De-Pillarizing Society“ *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, č. 88/4 (září 1997), 389 – 395, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9663.1997.tb01633.x/pdf> (staženo 21. 4. 2012).

- Rath, J., Penninx, R., Groenendijk, K. and Meyer, A., „The Politics of Recognizing Religious Diversity in Europe: Social Reactions to the Institutionalization of Islam in Netherlands, Belgium and Great Britain“ *The Netherlands Journal of Social Science*, č. 35/1 (1999), 53 – 68, <http://www.janrath.com/downloads/@NJSS%20Islam%201999.pdf> (staženo 8. 12. 2011). (staženo 16. 11. 2011).
- Seger M. Breugelmans, Fons J.R. Van De Vijver, Saskia G.S. Schalk, „Stability of Majority Attitudes toward Multiculturalism in the Netherlands between 1999 and 2007“ *Applied Psychology*, č. 58/4 (říjen 2009) 653–671, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1464-0597.2008.00368.x/pdf> (staženo 18. 4. 2012).
- Shadid, Wassif A., „Public Debates over Islam and the Awareness of Muslim Identity in the Netherlands“ *European Education*, č. 38/2 (léto 2006) 10-22, <http://www.interculturelecommunicatie.com/download/islamdebates.pdf> (staženo 8. 12. 2011).
- Sunier Thijl, „Beyond the Domestication of Islam, A Reflection on Research on Islam in European Societies“ *VU University Amsterdam* (2009), http://dare.uvu.vu.nl/bitstream/1871/15571/1/Oratie_Sunier.pdf (staženo 2. 11. 2011).
- Vink Marteen P., „Dutch ‘Multiculturalism’ Beyond the Pillarisation Myth“ *Political Studies Review* č. 5 (září 2007): 337 – 350, <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/10.1111/j.1478-9299.2007.00134.x/pdf> (staženo 25. 9. 2011).
- Vossen Koen, „Classifying Wilders: The Ideological Development of Geert Wilders and His Party for Freedom“ *Politics*, č. 31/3 (říjen 2011), 179 – 189, <http://onlinelibrary.wiley.com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/10.1111/j.1467-9256.2011.01417.x/pdf>, (staženo 25. 4. 2012).

Webové stránky

- Focus migration; Country profile: Netherlands, č.11 (listopad 2007) 1-11, Evelyn Ersanilli, [http://focus-migration.hwwi.de/typo3_upload/groups/3/focus Migration Publikationen/Laenderprofile/CP11_Netherlands.pdf](http://focus-migration.hwwi.de/typo3_upload/groups/3/focus_Migration_Publikationen/Laenderprofile/CP11_Netherlands.pdf) (staženo 20. 3. 2012).
- Oxford Dictionaires, <http://oxforddictionaries.com/definition/institutionalize> (staženo 15.5.2012)

Články prezentované na konferencích

- Alders Maarten. „Classification of the population with a foreign background in the Netherlands“ (příspěvek pro konferenci“The Measure and Mismeasure of Populations. The statistical use of ethnic and racial categories in multicultural societies” Centre d’Etudes et de Recherches Internationales (CERI) a Institut National d’Etudes Démographiques (INED), 17.-18. prosince 2001, Paříž) <http://www.cbs.nl/nr/rdonlyres/d314ba81-b4a9-492f-8c9b-b50e7d3a3e5d/0/classificationforeign.pdf> (staženo 15. 4. 2012).
- Harmsen C.N., „Cross-cultural marriages“ (příspěvek pro the Monthly Bulletin of Population Statistics, prosinec 1999, Voorburg/Heerlen, Statistics Netherlands), <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/163A2B50-3EAB-49F1-B3AB-686892B5108F/0/crossculturalmarriages.pdf> (staženo 15. 4. 2012).

Novinové online články

- The Associated press, „Dutch Cabinet moves to toward burqa ban“, *NY Daily News online*, 27. ledna 2012, (dostupné z: http://articles.nydailynews.com/2012-01-27/news/30672089_1_burqa-face-veils-dutch-cabinet) (10. 3. 2012).
- Evans – Pitchard Ambrose, „Black immigrant is new face of Pim Fortuyn List“, *The Telegraph*, 9. 5. 2002 (dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/netherlands/1393683/Black-immigrant-is-new-face-of-Pim-Fortuyn-List.html>) (staženo 2.5.2012)

- Evans – Pitchard A., Clements J., „Fortuyn killed ´to protect Muslims´, *The Telegraph*, 28. 3. 2003, (dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/netherlands/1425944/Fortuyn-killed-to-protect-Muslims.html>) (staženo 2.5.2012)
- Janssen Noel, „The Dutch government´s fall will mean political deadlock for months to come“ *The Guardian*, 23. června 2011 (dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2012/apr/23/dutch-government-political-deadlock-months>) (staženo 10. 3. 2012).
- Press in Amsterdam, „The Dutch government waving but then drowning, The shock fall of the Dutch government sends reverberations across Europe“ *The Economist online*, 28. dubna 2012 (dostupné z: <http://www.economist.com/node/21553444>) (staženo 23. 4. 2012)
- Press in Amsterdam, „The Dutch elections - Right turn“, *The Economist online*, 10. června 2010 (dostupné z http://www.economist.com/blogs/newsbook/2010/06/dutch_elections) (staženo 15. 4. 2012).
- Press in Amsterdam, „Geert Wilders cleared of hate charges by Netherlands court“, *The Guardian*, 23.června 2011 (dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/world/2011/jun/23/geert-wilders-cleared-anti-islam>) (staženo 2. 4. 2012).
- Simons Marlise, „Elections to Proceed in the Netherlands, Despite Killing“, *The New York Times*, 8. 5. 2002 (dostupné z: <http://www.nytimes.com/2002/05/08/world/elections-to-proceed-in-the-netherlands-despite-killing.html>) (staženo 28. 4. 2012)
- Tyler John, „Wilders pulls out of Dutch coalition talks“, *Radio Netherlands Worldwide*, 3. září 2010 (dostupné z: <http://www.rnw.nl/english/article/wilders-pulls-out-dutch-coalition-talks>) (staženo 15. 4. 2012).
- Weaver Matthew, „Angela Merkel: German multiculturalism has ´utterly failed““, *The Guardian*, 17.října 2010 (dostupné z: <http://www.guardian.co.uk/world/2010/oct/17/angela-merkel-german-multiculturalism-failed>) (staženo 20. 3. 2012).

Seznam příloh

Příloha č. 1: Přehled počtu imigrantů podle občanství v roce 2006. (tabulka)

Příloha č. 2: Nezaměstnanost mezi imigranty v roce 2006. (graf)

Příloha č. 3: Počet naturalizací v letech 1980 – 2005 (údaje v %). (graf)

Přílohy

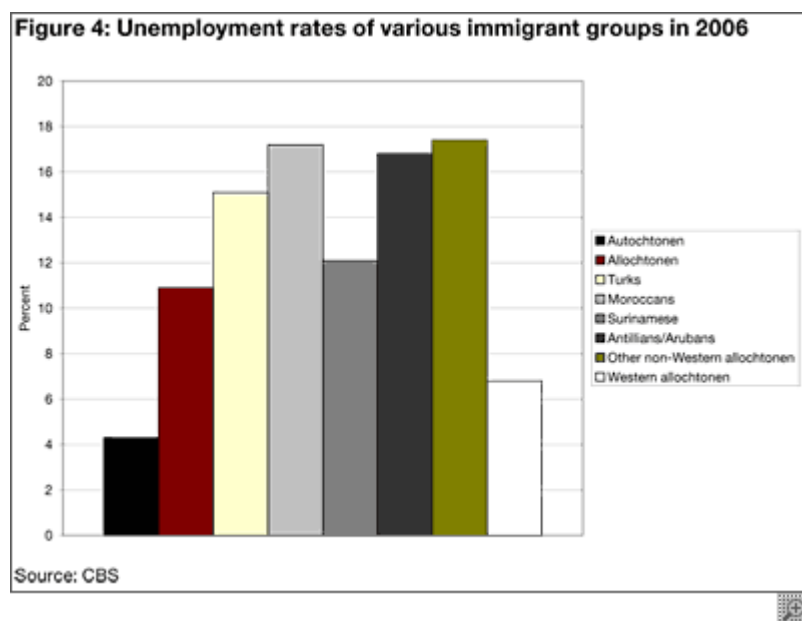
Tabulka 1: Přistěhovalci podle občanství v roce 2006.

Figure 2: Foreign nationals by citizenship in 2006 (top 10)

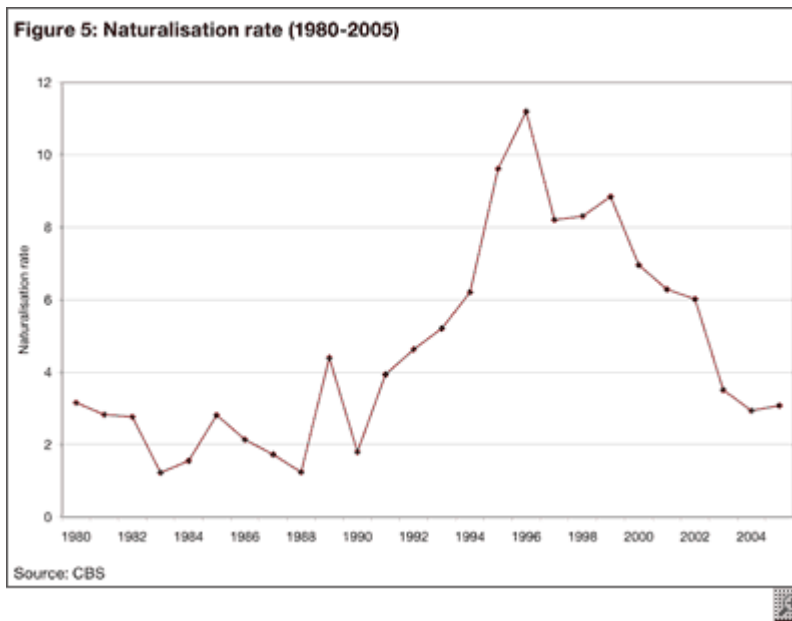
Citizenship	Incl. dual nationals	Excl. dual nationals
1. Turkish	359,143	98,92
2. Moroccan	313,921	86,229
3. German	106,601	58,503
4. British	84,774	41,508
5. Belgian	56,281	25,994
6. Italian	37,935	18,502
7. Polish	31,787	15,202
8. French	30,463	14,73
9. (Former) Yugoslavian	28,027	5,306
10. Spanish	27,795	16,851
Total	1,704,846	691,357

Source: CBS

Zdroj: CBS, Focus migration; Country profile: Netherlands, č.11 (listopad 2007) Evelyn Ersanilli, http://focus-migration.hwwi.de/typo3_upload/groups/3/focus_Migration_Publikationen/Laenderprofile/CP11_Netherlands.pdf (staženo 20. 3. 2012).

Graf 1: Nezaměstnanost mezi imigranty v roce 2006.

Zdroj: CBS, Focus migration; Country profile: Netherlands, č.11 (listopad 2007) Evelyn Ersanilli, http://focus-migration.hwwi.de/typo3_upload/groups/3/focus_Migration_Publikationen/Laenderprofile/CP11_Netherlands.pdf (staženo 20. 3. 2012).

Graf 2: Počet naturalizací v letech 1980 – 2005 (údaje v %)

Zdroj: CBS, Focus migration; Country profile: Netherlands, č.11 (listopad 2007) Evelyn Ersanilli, [http://focus-migration.hwwi.de/typo3_upload/groups/3/focus Migration Publikationen/Laenderprofile/CP11 Netherlands.pdf](http://focus-migration.hwwi.de/typo3_upload/groups/3/focus_Migration_Publikationen/Laenderprofile/CP11_Netherlands.pdf) (staženo 20. 3. 2012).